

ISSN 2424-5070

2024

09

art nēvš.lt

rémėjai

Paskutinis paplūdimys. Pokalbis su Skaidra Trilupaityte

Regina Makauskienė

Igoris Piekuras, Saunų vartynas. Aldo Kazlauskio nuotrauka

Parodos kuratorę Skaidrą Trilupaitytę kalbina šios parodos koordinatorė, Palangos gintaro muziejaus parodų kuratorė Regina Makauskienė

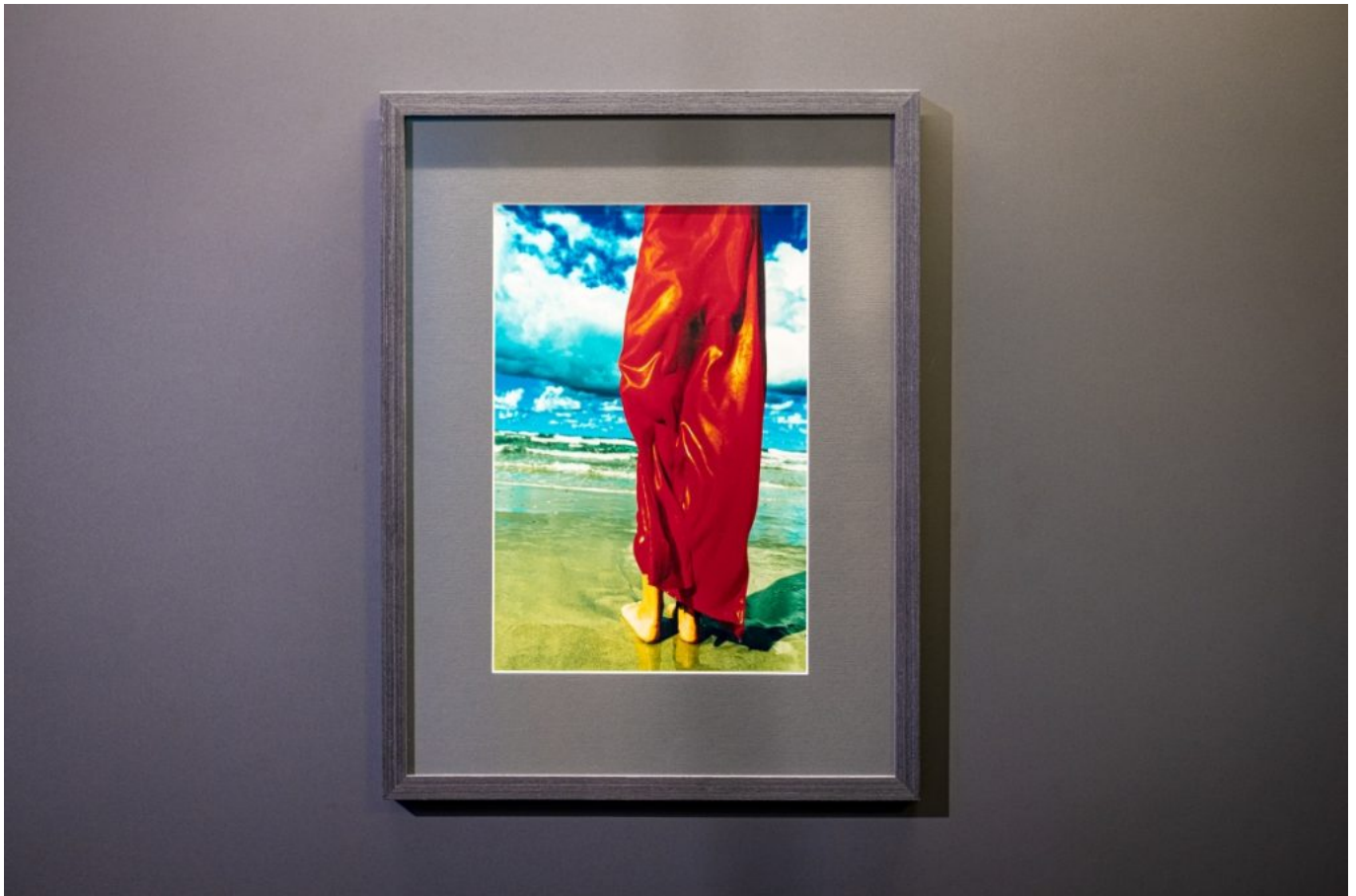
Regina Makauskienė: Parodos „Paskutinis paplūdimys“ anotacijoje į pajūrį siūlote žvelgti skirtingais būdais. Viena vertus, Baltija žiniasklaidoje linksnuojama kaip labiausiai užteršta pasaulyje jūra, kita vertus, stebime minias pliažuose ir klestinčią pajūrio pramogų industriją. Mūsų paplūdimiai turistams, pasak jūsų, pristatomi kaip „erdvūs neva (vis dar) laukinės gamtos prieglobsčiai, didžiausi, smėlėčiausi Europoje“. Kodėl šis kontrastas pasirodė aktualus?

Skaidra Trilupaitytė: Akyse iškyla tokia situacija: modernusis dabarties žmogus laukia vasaros atostogų, kad galėtų ištrūkti į pamiškę, egzotišką kraštą ar pajūrio kurortą. Neretai gyvename mieste, bet gal pusiau nesąmoningai kažkur kitur ieškome (vis dar) nesuteršto gamtos kampelio kasmetiniam poilsiui ar net paskutiniam atokvėpiui. Iš dalies tai iliustruoja po pandemijos vėl išryškėjęs „sodybų paežerėse“ pirkimo bumas. Mąstant apie modernų subjektą ir laisvalaikio papročius iš kur kas platesnės perspektyvos, galime kalbėti ir apie metaforinio rojaus jaukumo ilgesį. Vyresni žmonės nejučia vis pasvajoja apie saugią priebėgą, nebūtinai netgi aiškiai nusakomą vietą, kuri tikėtų hipotetinei ramiai („užtarnautai“) senatvei. Be to, manau, ne vienas nujaučia, kad poilsinės kelionės į tolimuosius

paplūdimius ateityje gali tapti vis sudėtingesnės.

R.M.: Turite minty, kad mums kenkia ne tik vartotojiškas požiūris į aplinką, bet ir ramus poilsavimas prie kokio nors vandenyno pakrantės gali tapti pertekline prabanga?

S.T.: Masinio poilsio prie jūros paprotys nėra senas, jis radosi kartu su vidurinėsios klasės laisvalaikio (tarkime, vasaravimas prie Baltijos populiarėjo XX a. pradžioje). O pastaraisiais dešimtmečiais besiplečianti globali turizmo industrija, klimato kaitos padariniai visame pasaulyje jau gana ryškiai niokoja jautrias gamtines vietas, pajūrio miestus, tarp jų ir paplūdimius. Taigi mąstydamas apie paskutinę priebėgą, galvojau tiek apie hedonistiškai suvokiamo saugaus užutėkio įvaizdį, tiek ir apie sutrikti verčiančias pabaigos temas. Kažkuriuo metu netgi pagalvojau, jog šiame kontekste galėtų nuskambėti koks nors didaktinis „paskutinis įspėjimas“.

Viktoras Trublenkovas, Juo ra. Aldo Kazlauskas nuotrauka

R.M.: Galvodama apie sunkiai įvardijamas, pernelyg kompleksiškas gamtinių sutrikimų priežastis, spėlioju, kam konkrečiai tas įspėjimas (o gal paąšdinimas?) galėtų būti skirtas...

S.T.: Negandų priežastis šiandien dažnai siejame su klimato pokyčiais dėl vartotojiškų visuomenių kaltės, o atsakomybė dėl neigiamų padarinių neretai perkeliama moderniajai pramonei ir politinei sistemai. Tačiau pasakoti apie hipotetines pabaigas galime iš skirtingų perspektyvų. Tarkime, tūkstantmečius menantys žmogaus veiklos ženklai geologiniame Žemės paviršiuje įgalina svarstyti apie antropoceno pasekmes, gal netgi visai netrukus nutiksiantį masinį gyvūnų nykimą žemėje, taip pat ir vandenyse. Ekologai ir bioįvairovės saugotojai vis intensyviau kalba apie gresiantį kai kurių maistinių žuvų išnaikinimą, vadinamąjį „peržvejojimą“. Netgi jei kai kurie mūsų atsisako mėsos, suvokdami pramoninės gyvulininkystės daromą žalą gamtai, vandenyuose ir jūrose sugaunamos žuvies valgytojais taip pat neturi paguodos ateičiai – žuvingų išteklių eikvojimo intensyvumas pastaraisiais dešimtmečiais išaugo net kelis sykius. Tuos tylius pavienius įspėjimus galime išgirsti kaip dūzgiantį nerimo chorą.

R.M.: Tačiau kaip žinoti, jog tūkstantmečius ar netgi kur kas ilgesnius laikotarpius menančios gamtinės sistemos turi tiesioginį ryšį su dabarties politine tvarka, kuriai priekaištaujame ir netgi pranašaujame greitą baigtį?

S.T.: Tie ryšiai dažnai per sunkiai apčiuopiami, dabarties mokslas tvirtai gali įrodyti nebent kai kurias sąsajas. Šiaip jau kultūrinėje vaizduotėje pabaigos naratyvai turi galias tradicijas. Bet gamtos tyrimai į daugialypes „pabaigas“ gali žvelgti kiek kitaip. Kaip bežiūrėsime, paskutiniojo paplūdimio metafora yra naudojama ir politinių bei ekonominių sistemų galutinei pergalei arba griūčiai apibūdinti. Kaip jau prieš 15 metų buvo užsiminęs Markas Fisheris, teigdamas, jog nėra jokios alternatyvos kapitalistiniam pasaulio raidos scenarijui, po Sovietų sąjungos griuvimo daug sykių cituota *fukuyamiška* „istorijos pabaigos“ tezė kartu išreiškė ir niūrų perspėjimą, kad Žemėje blaškysis nyčiškos šmėklos, kurios niekur neišnyks (pasak Fisherio, „idėja, kad istorija pasiekė „paskutinįjį paplūdimį“, nebuvo vien triumfalistinė net tada, kai Fukuyama ją paskelbė“).

R.M.: Pasaulyje regimi klimato procesai yra globalūs. Bet kai kurie dalykai būdingi konkrečiai Baltijos pajūriui. Ar parodos lankytojai kviečiami galvoti ir apie Palangos paplūdimius, lokalias problemas?

S.T.: Palanga šiuo atveju nėra akcentuojama kaip kuo nors ypatingas kurortas, tačiau mąstyti apie Baltiją, žinoma, siūlyčiau. Žiniasklaida neretai praneša, jog šioje jūroje smarkiai mažėja deguonies, daugėja dumblių ir atsiveria negyvosios zonos be gyvybės požymių. Vandenyje randama vaistinių preparatų, sunkiųjų metalų, plastiko, o kai kuriuose Baltijos paplūdimiuose susikaupė pernelyg daug šiukšlių. Basos romantikės žvilgsnis į banguojančius tolius daugelio šių dalykų „neužkabina“. Tolumoje gal matome žvejybinius laivus, bet plika akimi negalime pastebėti nei vandens sudėties, nei mūsų regioną užgulusių geopolitinių problemų. Tiesiog atsitiktinai išgirstame apie sankcijas apeinantį kažkur Baltijoje plaukiojantį šešėlinį rusų laivyną, kuris kelia didelę riziką kitiems. Šiomet išgirdome ir apie Rusijos žvalgybos veiklą vadinamojoje Baltijos platformoje (formaliai ten ekologijai skirti projektai, o realiai visa tai veikia kaip Rusijos įtakos plėtimo įrankis ir prieš NATO nukreipta iniciatyva). Sužinojus apie tai apima neįtikėjimas.

R.M.: Ką apie šias skirtingas pabaigas byloja parodoje rodomi kūriniai?

S.T.: Tiesa sakant, nors šį sykį rodome Lietuvos muziejų ar fondų įsigytus kūrinius, pradžioje galvojau apie „platesnius vandenius“, nebūtinai lietuviškąją dailę. Reikšmingas potekstes įgyjanti paplūdimių šviesa traukė ne vieną menininką. Pavyzdžiui, savo aštuoniasdešimtmetį su kamera šventusi ir autobiografinį filmą sukūrusi Agnès Varda (1928–2019) permąstė jai svarbias vietas iš praeities, ypač ją kaip menininkę suformavusius Šiaurės jūros paplūdimius. Taip gimė 2008 m. pasirodęs prancūzų dokumentinis filmas „Agnès paplūdimiai“ (pranc. *Les plages d'Agnès*). Vienoje scenoje į vaikystės pajūrį grįžusi režisierė prie pat vandens sustato į jūrą žvelgiančius veidrodžius. Menininkė panoro filmuotis būtent jų fone, o aplinkiniai per veidrodžio paviršių tarsi galėjo įžengti į svajonę. Tuo tarpu PGM rodomos trys fotografijos iš Viktoro Trublenkovo 1998 m. Klaipėdoje šalia pietinio molo vykusios fotosesijos – čia nematome išryškinto subjekto (ar atpažįstamos figūros lyties), tačiau aktyviai dalyvauja mėlynas dangus, raudona draperija, kone simboliniu homo sapiens ženklų virstanti ja apsigaubusi veikėja, saulė, akmeningos molo faktūros, ir, žinoma, krantas. Pauliaus Makauskio fotografijose iš 2019–2021 m. ciklo „Naujos jūros“ komunikuojama per šviesą, kuri čia kuria kartu su žmogumi. Menininkas Palangos paplūdimyje pastato ne veidrodį, bet didelį analoginį fotoaparata, ir per keletą valandų lęšis sugeria kintančią šviesą. Rezultatas – ryškiaspalvės abstrakcijos, kantriai išlaikytų skaidrių paviršiuje po kažkiek valandų ryškėjantys ateities kontūrai....

Paulius Makauskas, Is – ciklo Naujos Ju – ros. Aldo Kazlausko nuotrauka

R.M.: Makauskos fotografijose „paplūdimys“ nėra atpažįstamas, apie jūrą galima nebent spėlioti žinant jo darbo su šviesa procesą.

S.T.: Iš tiesų, Pauliaus naujos jūros, kaip mudu su fotografu esame kalbėję, gali būti netgi ne šio pasaulio. Šiandien juk pasirodo pranešimų apie kitus dangaus kūnus Saulės sistemoje. Pavyzdžiui, Saturno mėnulis Titanas, kaip teigiama, taip pat turi jūrų ir ežerų, bet jie nežemiški – visai kitos cheminės sudėties, jūras ir ežerus ten užpildo ne vanduo, o etanas ir metanas, juos veikia kita atmosfera, kitas gravitacinis laukas ir panašiai. Astronomų simuliuoti kosminiai vaizdiniai išties vilioja, tačiau mums, manau, turėtų rūpėti ne pabėgimo scenarijai, bet žemės vandenys, visi plastikų prisodrinti vandenynai. Mikrodalelių atspindžiais žvilgantys paviršiai iliustruoja žmogaus protu ne visuomet suvokiamus pokyčius, kuriuos netiesiogiai akcentuoja ryškiai spalvoti *makauskiški* „marinistiniai peizažai“. Kai kurios tyrėjų išvados ir duomenys apie vandenyje esančius taršiuosius elementus yra visiškai nauji, bet žmogaus sukeltos ekologinės problemos, kaip žinia, tęsiasi nuo ankstesnių dešimtmečių. Parodoje rodomas ir 1976 m. tapytas Igorio Piekuro „Sąvartynas“. Smilkstančio, vietomis netgi atvirus liepsnos liežuvių rodančio vos atpažįstamo abstrahuoto peizažo įspūdį čia sustiprina ir kompozitoriaus Kristijono Lučinsko šiai parodai sukurtas garso kūrinys.

R.M.: Kiek anksčiau minėjote kultūrinės pliažos sampratas ir savotišką paplūdimio „kultūros politiką“... Ką turėtoje minty?

S.T.: Galime atkreipti dėmesį į tai, kaip klimato negandų sukeltos emocijos atsispindi (arba yra ignoruojamos) kultūros scenoje. Tarkime, Lietuvoje 2019 m. džiūgavome dėl „Aukso liūto“ apdovanojimą iš Venecijos bienalės parvežusios operos „Saulė ir jūra“, tačiau galima įtarti, jog visuomenei anuomet nelabai norėjosi išgirsti šiuo kūrinio perteikiamos keistai nejaukios žinios. Akyse spindėjo triumfo auksas, o žodis „paplūdimys“ tereiškė saulėtas atostogas ir komfortą be rūpesčių. Ne veltui šalies sostinė po Venecijos pergalės kone idealią „vasaros poilsio erdvę“ įkūnijo tiesiogine prasme – įsteigdama naują pliažą centrinėje miesto aikštėje. Kaip matėme, tai nebuvo tvari

idėja. Lukiškių aikštė kone išsyk tapo aštraus politinio susipriešinimo ir konflikto vieta. Šis konfliktas irgi vis rusenantis, jis bet kada gali įsiliepsnoti. Kažkur horizonte tuo metu tvyrojo jau neišvengiamai artėjančios ir pasaulį akimirksniu sukausčiusios pandemijos grėsmė...

Be to, prisiminkime, kad būtent menas tampa pagrindine išsilavinusios vidurinėsios klasės kelionių traukos vieta. Ir tuo pat metu aukštojo meno gerbėjų kelionės lėktuvais reiškia didesnį išmetamo anglies dvideginio kiekį. Jau prieš pandemiją, o ypač po jos, buvo nemažai diskutuota ne vien apie buldozeriais pilamus Karibų jūros paplūdimius, bet ir apie Veneciją griauančią kultūrinio turizmo industriją...

R.M.: Iš tiesų, akivaizdžiai ryškėja būtinybė iš esmės permąstyti žalingą turistinių kelionių poveikį, tarp jų ir meno pasaulyje – srityje, kuri itin jautriai reaguoja į tektoninius pokyčius.

S.T.: Būtent. Šie jautrūs meno pasaulio pokyčiai ir apmąstymai apie globalias jungtis signalizuoja pakitusį matymą, naują optiką. Kaip rašiau anotacijoje, „svajingas horizonto link nuslydęs žvilgsnis nebėra visiškai nekaltas“, juk atsipalaidavimą prie jūros apie nieką nebegalvojant neretai sutrikdo sunkiai nusakomas vidinis sumišimas. Akcentuočiau ir naująją skaitmeninio pasaulio detalę – pastaruoju dešimtmečiu galima pastebėti, jog kurorto lankytojai delnuose dažniau spaudžia ne skėčius nuo saulės, bet išmaniuosius telefonus. Daromos asmenukės, fotografuojami saulėlydį „gaudančių“ delnų rakursai, viskas aplink. Pliažinių manierų pokytį galima pajusti ir parodos videoprojekcijoje slenkančiose fotografijose iš įvairių laikotarpių. Tarp aštuonių netapačios kokybės ir stilistikos vaizdų matome paplūdimį prisijaukinti mėginančius tarpukario poilsiautojus, sovietmečio jūrininko fotografuotą Mozambiko pakrantę, tipiškas gintarėlių rinkėjų minias iš vėlyvojo sovietmečio, taip pat prie jūros stovinčias tris moteris iš skirtingų dešimtmečių. Paskutinioji jų – 2024-ųjų vasaros poilsiautojos figūra prie vandens – žvelgia ne į fotoobjektyvą ir ne į jūros tolumas; ji palinkusi ties delne laikomo telefono ekranu. Šiandien tokią itin tipišką atostogų būseną būnant paplūdimyje *online*, ko gero, sunku būtų buvę įsivaizduoti kad ir prieš 20 metų.

Aš nebūčiau aš, jei stebėdama būčiau užsičiaupusi. Interviu su Egle Agne Benkunskyte

Banga Elena Kniukškaitė

Eglė Agnė Benkunskytė. Nuotraukos autorė – Jurga Sako

Eglė Agnė Benkunskytė – jaunosios kartos kuratorė, kurios veikloje atsispindi gilus domėjimasis įvairiomis šiuolaikinio meno temomis. Pradėjusi savo kuratorinę veiklą Vilniaus dailės akademijoje, ji neapsiribojo tik teoriniais mokymais. Šiame pokalbyje Eglė atsiveria apie savo karjeros augimą, praktiką, stažuotes „Editorial“ ir meno centre „Rupert“ bei patirtis su įvairiomis meno organizacijomis, tokiomis kaip festivalis „Ryšiai“, Lietuvos dailininkų sąjunga ir Estijos šiuolaikinio meno centras. Pokalbyje taip pat apsvarstome, kaip technologijos ir mokslas integruojami į šiuolaikinį meną, tyrinėjant dar neišnaudotas galimybes.

– Egle, esi baigusi dailėtyros ir kuratorystės bakalaurą Vilniaus dailės akademijoje. Gretimai dirbai su įvairiomis organizacijomis, tokiomis kaip Lietuvos tarpdisciplininio meno kūrėjų asociacija, o 58-ojoje Venecijos bienalėje buvai prodiuserio asistentė. Dirbai šalia žymiojo operos-performanso „Saulė ir jūra“. Papasakok, kaip šis bendradarbiavimas prisidėjo prie tavo, kaip kuratorės, augimo bei formavimosi?

– Pamenu, kad studijų metu tvarkaraštis buvo dosnus laikui, kurį galėjau skirti mokytis savarankiškai, todėl atrodė logiška kelių savaikių praktikas pratęsti ir pabandyti nuoširdžiai įsijausti į projektus prie kurių galėjau prikišti pirštus. Iš tiesų turėjau galimybę įgyti įvairios patirties tiek savanorysčių, tiek praktikos metu. Tačiau nedirščiau pavadinti šių patirčių bendradarbiavimu. Bendradarbiavimas suponuotų lygiavertį santykį, tačiau patirties stoką kompensavau entuziazmu, atsivėrė naujas, dar nepažintas pasaulis, teliko iš susižavėjimo plačiai atverti akis ir stebėti. Žinoma, aš nebūčiau aš, jei stebėdama būčiau užsičiaupusi. Pokalbių su tuometiniais kolegomis metu mane natūraliai pasiekė jų įžvalgos apie meno lauką. Šios patirtys užpildė šiuolaikinio meno žinių spragas, kurių liko per dailėtyros studijas.

– *2021 metais įvyko pirmasis psichikos sveikatos menų festivalis „Ryšiai“. Post-pandeminėje Lietuvoje daugelis visuomenės grupių buvo smarkiai pažeistos socialinės izoliacijos. Greičiausiai sutiksi, kad festivalis šiame laikotarpyje buvo svarbus ir netgi reikalingas siekiant suteikti balsą dvasiškai nukentėjusiems asmenims bei palaipsniui naikinant stigmą, pančiojančią psichinius sutrikimus. Kokius iššūkius patyrei dirbdama šiame festivalyje? Ar psichikos sveikatos tema paveikė tavo požiūrį į meno ir sveikatos sąsajas?*

– Sumanytoją Karoliną Zakarauskaitę pažįstu jau ilgą laiką, ir nepaprastai džiugu matyti, kaip idėja, kažkada buvusi tik svajone, įgavo formą, tapo apčiuopiama ir be galo svarbiu įvykiu. COVID-19 pandemija neabejotinai buvo precedento neturintis įvykis, kuris pakeitė daugelį gyvenimo aspektų. Tuo laikotarpiu psichikos sveikatos tema tapo itin aktuali ir būtina. Ji buvo tokia pat svarbi, kokia yra ir dabar. Karolinos Zakarauskaitės nuolatinis darbas šioje srityje išryškina meno svarbą psichikos sveikatai. Mano nuomone, socialinis meno aspektas yra viena iš daugelio jo galimybių, o menininkų kūriniai dažnai pateikia naujas perspektyvas ir atveria duris į naujus pasaulius.

– *Menas ir žmogaus psichologija, ypač šiais laikais, yra glaudžiai susiję kūrybiniame, kultūriname, netgi socialiniame kontekste. Ar manai, kad menas gali būti galingas įrankis sprendžiant psichikos sveikatos problemas?*

– Meno ir žmogaus psichologijos santykis istorijoje turi daugybę pavyzdžių. Vienas iš jų – Sigmundo Freud idėjų įtaka siurrealizmui. Psichoanalizė taip pat yra viena iš dailėtyros mokslo metodologijų. Galima pastebėti, kad stigma, susijusi su psichikos sveikatos problemomis, pamažu mažėja, visuomenė tampa labiau informuota, ir dėl to kyla galimybė išgirsti daugiau skirtingų balsų. Aišku, visada yra pavojus projektuoti savo ar savo burbulo pastebėjimus platesnei visuomenei, bet manau, kad mano karta yra labiau linkusi kreiptis į specialistus.

Ar menas gali išspręsti psichikos sveikatos problemas? Nors tuo abejoju, tam tikri kūriniai gali padėti pasijusti mažiau vienišiams, suteikti naujų perspektyvų, parodyti skirtingus egzistavimo būdus ir mažinti stigmą. Vis dėlto su menu susiję naratyvai gali padaryti ir žalos. Tikiuosi, kad ilgą laiką romantizuotas kenčiančio menininko mitas taps praeities reliktu.

Be to, psichikos sveikatos problemų spektras yra itin platus – vien „Diagnostinis ir statistinis psichikos sutrikimų vadovas“ (DSM-5) apima daugiau nei tūkstantį puslapių. Kiekviena problema yra unikali, todėl esu linkusi jų sprendimą palikti profesionalams – psichologams ir psichiatrams, kurie gali padėti palaikančioje aplinkoje ar skirdami tinkamą gydymą.

– *Papasakok plačiau apie savo kuratorines stažuotes „Rupert“ centre ir projekte „Editorial“. Ar yra konkrečių projektų, kurie tau padarė didžiausią įtaką?*

– Iš tiesų man atrodo, kad visa tai vyko jau gana seniai, o dabar aplink vyksta tiek daug – paskutinių vasaros dienų karštligė verčia viską daryti greitai. Rimtai apie viską reflektuoti tikriausiai reikėtų žiemą. Bet, jei viską sujungčiau į vieną mintį, pasakyčiau tiek – abi šios institucijos vienaip ar kitaip pradėjo formuoti mano viziją, kaip turėtų atrodyti ir funkcionuoti erdvė, kuri yra būtina meno lauke.

Likusias pamokas, kurios šauna į galvą, pateiksiu sąrašą:

1. Gebėjimas pastebėti atvirus kvietimus – raidės OPEN CALL pasidarė labiau pastebimos internetinėse platformose. Manau, kad taip yra, nes pirmąją savo praktiką „Rupert“ atradau, kai jie paskelbė atvirą kvietimą praktikantams. Natūraliai atsirado smalsumas, kokie kiti nuotykiškai slepiasi už atvirųjų kvietimų.
2. Kultūrinių renginių atradimas – socialinių platformų algoritmai mano kompiuteryje pradėjo rodyti tiek vizualaus meno, tiek muzikos, scenos menų renginius. Kryptingas išdresiruotas algoritmas padeda bent jau suprasti, kokius kultūrinius renginius turėjau galimybę praleisti.
3. Susipažinimas su paslaptinąja parodų lankytojų auditorija – budėjimas projektų erdvėje „Editorial“ reiškė tai, kad aš ir lankytojai esame toje pačioje erdvėje, kuomet lankytojai žvelgia į kūrinius. O kas man beliko, jei ne stebėti šį jautrų susitikimą. Kartais, kada jautrumas pasiekė neįtikojamą lygį, situaciją palengvindavau – kartais smagiais, kartais absurdiškais ar tiesiog keistais, tačiau visada nuoširdžiais pokalbiais – taip tie paslaptiniai meno lankytojai tapo mažiau paslaptiniai.

– *Skaičiau, kad tavo interesai apima šiuolaikinį meną, technologijas, mokslą. Galime juos įvardyti kaip, pavyzdžiui, tris svarbius modernios civilizacijos postamentus, kurie aktualūs dabartiniam, pastoviai tobulėjančiam žmogui iriantis į priekį. Įdomu, kaip, tavo nuomone, mokslas, menas, technologijos formuoja mūsų ateitį. Be to, vis dažniau šiuolaikiniame mene tyrinėjami gamtamoksliniai – biologiniai, neurologiniai, fiziologiniai – reiškiniai. Ar pritartum šiam teiginiui?*

– Neabejoju, kad šie interesai susiformavo dar rašant bakalauro darbą. Tuo metu jaučiau, kad paliečiau kažką svarbaus ir unikalios – problemą, kuriai atsakymo lengvai neradau. Tyrimo metu vietoj to, kad atrasčiau sprendimą, jaučiausi vis labiau pasiklydusi tarp meno, mokslo ir technologijų. Dabar, nuo to atsitraukusi, suprantu, kad visa tai gali skambėti absurdiškai abstrakčiai. Iš tiesų technologiją galima suvokti kaip įrankį – tiek plaktukas, tiek ChatGPT gali palengvinti mūsų gyvenimą. Tuo tarpu menas gali apimti daugybę disciplinų, ir kas galėtų sustabdyti menininkus nuo šių ribų peržengimo? Todėl atsakyti į tavo klausimą galiu taip, bet galėtume pridėti ir daugiau žodžių, kaip meną veikia fizikiniai, cheminiai, astronominiai ir t. t. reiškiniai.

Šiais laikais turime galimybę lengvai pasiekti didžiulį kiekį informacijos. Tačiau visi žinome ir kitą šios galimybės pusę – atrasta informacija ne visada yra tiesa, o net ir teisinga informacija gali būti neteisingai interpretuojama.

Norėčiau tikėti, kad ateitį formuoja ne aplinkybės, o žmonės su savo pasiekimais. Vis dėlto šį atsakymą galiu pateikti tik spekuliuodama. Žmonijos pasiekimai mus atvedė prie daugybės sudėtingų sistemų, kurias tampa vis sunkiau suprasti, ir dar sunkiau paaiškinti, ką iš tiesų dirba draugai, kai visi kartu sėdime prie kompiuterių.

– *Siekdama gilinti savo žinias Baltijos šalių meno scenose, pasirinkai darbą su ECCA. Kuo tave patraukė būtent Estijos meno scena? Ar matai potencialą plėtoti bendradarbiavimą tarp Lietuvos ir Estijos menininkų?*

– „Borderland Poetics“ – tai Estijos šiuolaikinio meno centro (CCA), „Rupert“ meno ir edukacijos centro bei Islandijos meno centro mainų programa, kurioje turėjau galimybę dalyvauti. Prieš išvykstant atlikti praktiką į Taliną, vasarą taip pat teko dalyvauti Latvijos šiuolaikinio meno centro (LCCA) organizuotoje vasaros mokykloje „Postsocialist Ecologies“. Jei neklystu, paraiškas į abi programas teikiau panašiu metu. Priėmiau tai kaip ženklą, kad atėjo laikas giliau tyrinėti Baltijos šalių meno scenas. Dabar akivaizdu, kad mūsų regionas yra unikalios tiek savo istorija, tiek sociopolitine situacija. Niekas kitas geriau nepapasakos mūsų istorijos ir neatskleis unikalių niuansų už tuos, kurie čia gyvena. Latvijos ir Estijos meno scenos taip pat unikalios, tačiau bendra patirtis, tokia kaip sovietų okupacija ir nepriklausomybės atgavimas, sukuria galimybę bent iš dalies suprasti ir išjausti panašumus.

Kai buvau Estijoje, kartu su kitu jaunu kuratoriumi Mikk Lahesalu parengėme vienos dienos filmų peržiūrą „Spiral Bound“ iš CCA archyvo. Šis archyvas – tikras vaizdo kūrinų lobynas, apimantis darbus nuo 1992 metų. Rinkdami filmus peržiūrai, kartu su Mikk peržiūrėjome daugybę kūrinių. Aš džiaugiausi turėdama kolegą, kuris, mokėdamas kalbą, galėjo išversti ar paaiškinti specifinius kontekstus. Viena iš menininkių, kurios kūrinį pasirinkome rodyti, buvo Mare Tralla. Šiuo metu kitą jos kūrinį galima pamatyti parodoje „Šito pas mus nėra“ MO muziejuje.

Bendradarbiavimo potencialas tarp Baltijos šalių tikrai egzistuoja, ir tai puikiai iliustruoja net keturios šiuo metu Vilniuje veikiančios parodos, kuriose dalyvauja menininkai iš visų trijų Baltijos šalių. O ką jau kalbėti apie ankstesnius projektus... Pradėdama praktiką CCA, pastebėjau parodos „If It's Part Broke, Half Fix It“, vykusios 2011 metais ŠMC, plakatą. Tai buvo viena iš pirmųjų parodų, kurias mačiau ŠMC, ją organizavo CCA bei ŠMC. Pasakiški sutapimai!

– Šiuo metu dirbi kuratore Šv. Jono gatvės galerijoje „Medūza“. Kaip pati apibūdintum savo vaidmenį šioje galerijoje?

– Apibūdindama save, prie kuratorės dar pridėčiau koordinatorės pareigas. Vis dėlto tai dar viena situacija, kur etiketės padeda kitiems orientuotis, tačiau vidinėje dinamikoje jos turi mažai reikšmės. Drauge su „Medūzos“ direktoriumi Audriumi Pociumi, komunikacijos specialiste Deimante Bulbenkaite ir grafikos dizaineriu Vytautu Volbeku kuriame erdvę, kurioje pristatome kokybiškas šiuolaikinio meno parodas. Lietuvos meno scenoje yra daugybė talentingų kūrėjų ir nepaprastų istorijų, kurias būtina pasakoti. Parodos yra tik dalis to. Dirbant galerijoje, pasidaro svarbu mąstyti ne tik apie tai, ką pristatome, bet ir kaip mūsų veikla gali egzistuoti ilgalaikėje perspektyvoje. Prie komandos prisijungiau, kai infrastruktūros pagrindai jau buvo sukurti. Nepaisant to, kiekviena paroda kelia savitus iššūkius, kitaip tariant, džiaugiuosi, kad progų tobulėti netrūksta. Dirbant tiek su tokia komanda, tiek su visais žmonėmis, kurie prisideda prie to, kad parodos įvyktų, reikėtų aktyviai ignoruoti viską, kad iš jų nieko neišmokčiau.

– „Medūzoje“, kaip galerijoje, galima rasti eksponuojamų jaunosios kartos menininkų tarpdisciplininių, netgi eksperimentalių darbų. Šis kitoniškumas – stiprybė, jei žvelgtumėme į evoliucionuojantį Lietuvos šiuolaikinio meno lauką. Kaip manai, ar menininkų sąjungos, turinčios ilgą istoriją, susiduria su iššūkiais išlaikant dinamiškumą ir atvirumą naujoms idėjoms? Kokie pokyčiai, tavo manymu, galėtų geriau padėti šioms organizacijoms prisitaikyti prie nuolat kintančių šiuolaikinio meno tendencijų?

– „Medūzos“ egzistavimas yra puikus pavyzdys, kad Dailininkų sąjunga yra atvira naujoms idėjoms. Galbūt šis projektas ypač išsiskiria, nes man yra artimiausias, tačiau ne mažiau įdomu aplankyti parodas, pavyzdžiui, Meno parko ar Pamėnkalnio galerijose. Analizuojant Dailininkų sąjungą kaip reiškinių, kyla klausimas, ar vieno klausimo užtektų suprasti šios organizacijos veiklos kompleksiskumą. Apie tai diskutuojama nuolat, ir vieno atsakymo, deja, nėra.

Nereikia pamiršti, kad sąjunga vienija daugiau nei pusantro tūkstančio narių, kurie priklauso skirtingoms sekcijoms, skirtingiems regionams. Sąjungai priklauso net 10 galerijų, nekalbant apie kitus padalinius. Tad tikslesnis klausimas galbūt galėtų būti, ne kaip prisitaikyti prie meno tendencijų, o kaip šiai organizacijai dinamiškai atliepti menininkų, narių poreikius. Vienas iš gerųjų pavyzdžių – pagaliau Meno darbuotojų profesinė sąjunga drauge su Lietuvos tarpdisciplininio meno kūrėjų sąjunga ir Lietuvos dailininkų sąjunga, Lietuvos fotomenininkų sąjunga pradėjo sudėtingą ir būtiną pokalbį apie teisingą atlygį meno kūrėjams ir kultūros darbuotojams. Taigi, būti šiuolaikišku nereikia tik kurti šiuolaikinį meną.

– Pabaigai – kokie menininkai ar meno projektai plačiaja prasme šiuo metu tave labiausiai įkvepia ir/ar daro įtaką tavo kuratorinei veiklai?

– Šiuo metu daug mąstau apie istorijų pasakojimą. Kaip vyksta susikalbėjimas ar nesusikalbėjimas, todėl mintimis grįžtu link įvairiausių kūrinių. Žinoma, minčių tėkmė dažnai būna chaotiška ir nepastovi, kaip ir įkvėpimai. Kaune vykusiame „ConTempo“ festivalyje „El Conde de Torrefiel“ pristatė „ULTRAFICCIÓN NR. 1 / FRACCIONES DE TIEMPO“. Nors kūrinys buvo rodytas Tado Ivanausko Obelynės sodyboje, tikrasis vaizdas vyko vaizduotėje.

Taip pat labai džiaugiuosi, kai menas išryškina sistemų, kuriose gyvename, absurdiškumą. Vienoje matyta Katrin Hornek paroda „Testing Grounds“ ar Venecijoje Christoph Büchel „Monte di Pietà“ būtų nepamirštami pavyzdžiai. Aišku, nebūtina keliauti taip toli ar į praeitį – labai laikiu artėjančios Lou Cantor parodos „Medūzoje“, ir čia yra didžiausia privilegija – turėti galimybę prisidėti prie įkvėpiančių mane ir, tikiuosi, žiūrovus, projektų!

Tos pačios knygos skyriai. Pokalbis su Gerda Paliušyte

Justina Zubaitė-Bundzė

Gerda Paliušytė. Visvaldo Morkevičiaus nuotrauka

Justina Zubaitė-Bundzė (J. Z.-B.): Pastaraisiais metais galima stebėti džiuginantį tavo meninės praktikos skleidimąsi – pristatei ne vieną parodą bei meninę knygą, kurios suteikė galimybę Lietuvos ir užsienio auditorijoms geriau susipažinti su tavo kūryba. Susitikti šio pokalbio paskatino vasaros pradžioje Lietuvos kultūros sezono Prancūzijoje proga Tūro pilyje (*Château de Tours*) atidaryta tavo personalinė paroda „Tu žiūri į mane“ (kuratorė Asta Vaičiulytė, organizatoriai „Jeu de Paume“ Paryžiuje ir Šiuolaikinio meno centras Vilniuje), kurioje pristatomos fotografijų serijos „Vaikiniai“ ir „Mėlynos gėlės“. Dalį fotografijų iš šių serijų pirmą kartą išvydau buvusiam Fizikos institute surengtoje bendroje tavo ir Gabijos Nedzinskaitės parodoje „Mes gyvename vietovėse“ (2022). Šias nuotraukas papildė daug kitų puikių tavo ir Gabijos darbų. Praėjusiais metais drauge dirbome prie tavo fotografijų albumo „Vaikiniai ir mėlynos gėlės“, o šių metų pradžioje tavo darbus buvo galima išvysti ir personalinėje parodoje „Lūpų dažai“ projektų erdvėje „Editorial“. Parodas vardiju ne tuščiai, o mėgindama pokalbį pasukti tam tikra linkme. Parodų pavadinimai turbūt yra lingvistiniai vartai į parodas. Ar galėtum pasvarstyti, kaip minėtų serijų kūrinių patyrimas kinta arba skleidžiasi santykyje su parodų pavadinimais?

Vaizdas iš parodos Mes gyvename vietovėse (kartu su Gabija Nedzinskaite), buvęs fizikos institutas, Vilnius, 2022 m. Fotografija: Laurynas Skaisgiela

Gerda Paliušytė (G. P.): Tavo minėtos fotografijų serijos susideda iš vyrų kūnų fragmentų ir mėlynai dažytų gėlių makrovaizdų. Šiuos ciklus visada eksponuoju kartu – juos pradėjau ir vystau kaip vieną kūrinį, kaip pokalbį tarp kelių meno istorijoje įsišaknijusių fotografijos žanrų – aktų ir augalų fotografijos. Pastarosiose parodose rodžiau skirtingas šių kūrinių serijų kombinacijas, kaskart jas jungdama su specialiai kurtais erdviniais sprendimais ir skulptūriniais objektais. Parodoms keičiant vienai kitą, man buvo svarbus minties nuoseklumas, matau tai kaip visumą, kaip skirtingus tos pačios knygos skyrius. Ilgainiui santykis tarp kūrinių serijos ir erdvės, kurioje jie atsirasdavo, man tapo tik įdomesnis. Taigi parodos pavadinimas atspindi galvojimą apie parodą kaip apie unikalią situaciją – apie laiką ir erdvę, į kurią patenki, kontekstą, kuriame dirbi, reiškinį, su kuriais susiduri. Tai yra dar vienas savarankiškas parodos dėmuo, tavo minėti vartai, kreipiantys lankytoją viena ar kita linkme.

Pavadinimas „Tu žiūri į mane“ man pačiai buvo naujas posūkis santykyje su kalba – atviras kreipimasis į lankytoją, jo(s) žvilgsnį sugrąžinant atgal, pasitelkiant tai kaip vieną iš parodos elementų. Pavadinimo pasirinkimą matau kaip vieną iš daugybės būdų suaktyvinti santykį su parodos erdve. Rengdama personalinę parodą, pirmą kartą tai išmėginau 2016 m. Amsterdamo projektu erdvėje „Neverneverland“. Pagrindinėje parodų erdvėje buvo nedidelė virtuvė, tad kilo mintis palei visą erdvės perimetrą pastatyti laikiną putplasčio sieną, kuri tai paslėptų. Nelikus buities žymių, parodos erdvė radikaliai pasikeitė tiek vizualiai, tiek idėjiškai. Vienas paprastas, bet monumentalus gestas visiškai transformavo erdvę. Be to, galerijai nepriklausiančiame ketvirtame aukšte, kuriame veikė menininkų studijos, jiems leidus, ant ten kabėjusių šviestuvų uždėjome spalvinius filtrus ir uždegėme šviesą. Tad parodos laikotarpiu antro aukšto langai spinduliavo švelniai neoninę mėlyną spalvą, o paroda neplanuotai išsiplėtė. Tuo metu užsiėmiau tik videokūryba, tačiau 2020 m. rengdamasi pirmajai fotografijų parodai „Ceciliui“ „Prospekto“ galerijoje Vilniuje supratau, jog pagrindinis ir vienintelis mano tikslas – kokybiška ekspozicija. Norėjau vaizdus ir jų serijas išdėstyti taip, kad jie geriausiai atsiskleistų santykyje su šviesa ir erdve – atsisakiau to, kas man parodų erdvėje atrodė netinkama, arba pakeičiau savaip. Tik vėlesnėse parodose, eksponuojant fotografijas, grįžo noras erdvę suaktyvinti ir keisti ne tik siekiant ekspozicinės kokybės, bet ir suvokiant erdvę kaip dar vieną parodos objektą. Tačiau tai įmanoma tik

gerai pažįstant savo kūrinius ir kūryboje pasitelkiamas priemonės.

Vaizdas iš parodos Troškimas, kad pavyktų, projektų erdvė NEVERNEVERLAND, Amsterdamas, 2016 m. Fotografija: Nolwenn Salaün

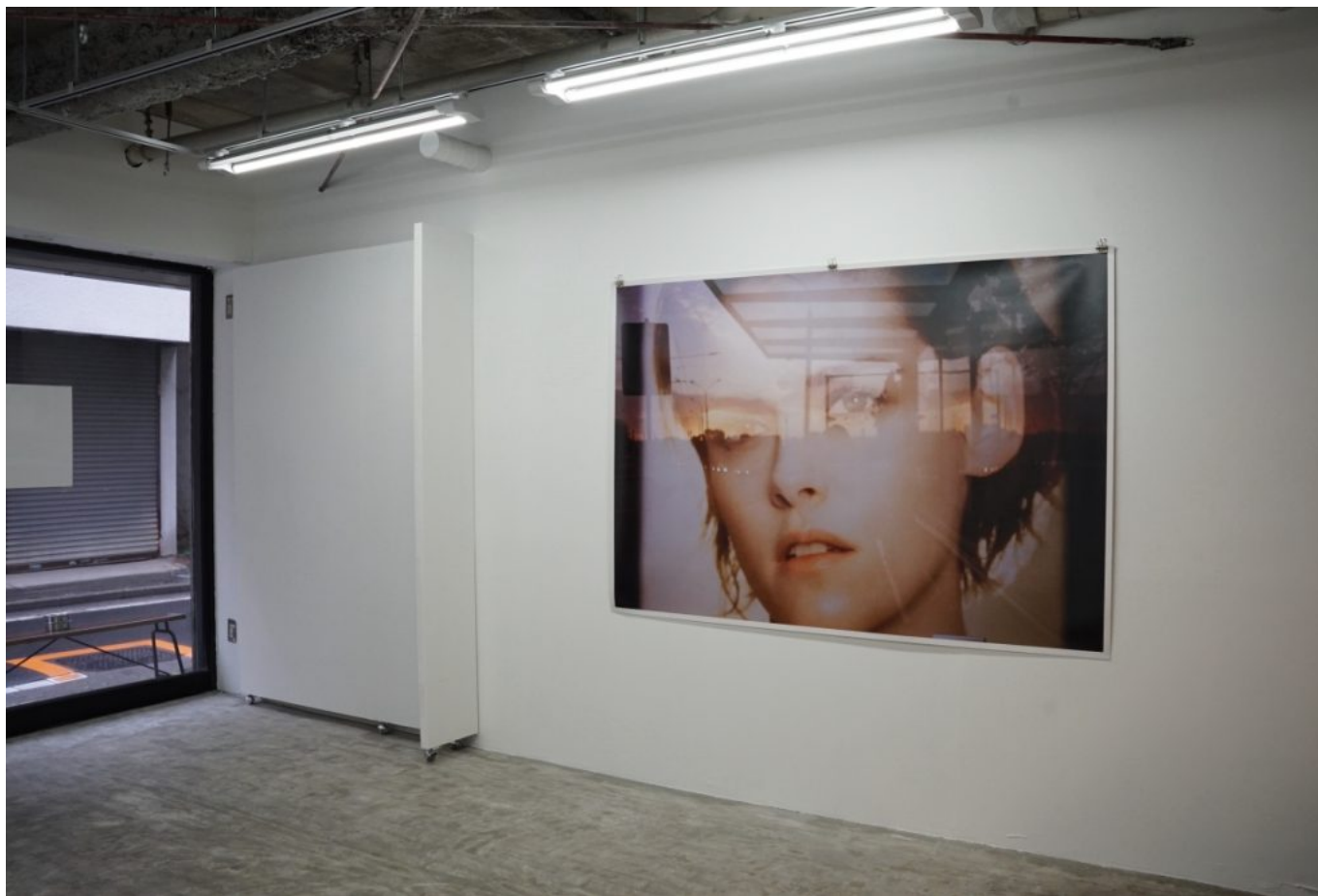

Vaizdas iš parodos Tu žiūri į mane, Jeu de Paume-Tours, Prancūzija, 2024. Fotografija: Boris Camaca

J. Z.-B.: Pratešiant pokalbį apie tavo kūrybos santykį su kalba (tiek žodžiais, tiek vaizdais), tu pati įvardiji poetinės raiškos ir pačios poezijos svarbą. Knygoje „Vaikiniai ir mėlynos gėlės“ vienintelis publikuojamas tekstas – Londone kuriančios rašytojos Hannos Regel eilėraštis, kurį skaitytojams turbūt vertėtų perskaityti visą, tačiau čia priminsiu kelias eilutes: „I mean, I'd rather do nothing ever / just exist as scattered images already applauded, but sure / when can I start? I'll need money for raising horses / and building catapults for more permanent acts“ bei nuostabią eilėraščio pabaigą: „Being gorgeously useless and full of it / she said: I'm the most important artist of my generation / then later, amended: Female artist.“ O atsivertus pirmąją fotografijų knygą „Ceciliui“ (2020), skaitytojui į delnus įkrinta miniatiūrinis kuratoriaus, rašytojo Raimundo Malašausko teksto lapelis. Tavo santykis su kalba jautrus, atidus, šiek tiek efemeriškas – kaip tau atrodo?

G. P.: Raimundo poezija „Ceciliui“ – tikra dovana – nelinijiška, pilna kasdienybės nuotrupų, laisva savo forma ir minties vingiais. Šiam tekstui-objektui jis skyrė be galo daug dėmesio – norėjosi, jog tai būtų nuotrupa iš eilėraščio, nelyg išplyšęs knygos puslapis, peršviečiamas, be pradžios ir be pabaigos, matomas iš abiejų pusių. Knygos dizainerė Gabija Nedzinskaitė jį praminė „Saturnu“. Leidinyje publikuojamos nuotraukos taip pat atrodo lyg išplyšusios iš įvairių vietų ir įvairių kasdienybių, neturinčios siužetinių sąsajų – siejamos bendros nuotaikos, mano prieigos.

Hannos eilėraštis, atsiradęs knygoje „Vaikiniai ir mėlynos gėlės“ – džiugus atradimas. Sekdama draugės menininkės Ulijonos Odišarijos rekomendacija, pirmą kartą jį perskaičiau autorės poezijos knygoje „Oliver Reed“ (2017) ir išsyk supratau, jog niekas kitas taip ypatingai ir tiksliai nesuskambės šalia fotografijų. Eilėraštis knygą praturtino humoru ir politika. Esu labai dėkinga Hannai, kad galėjome jį pasiskolinti. Tai keli pavyzdžių, kai ieškojimo, pokalbių, draugysčių ir mainų dėka kito(s) kalba susipina su mano kūryba. Džiaugiuosi, kai žodžiai šalia vaizdų atsiranda dėl bendro kūrybinio proceso, o ne kaip pridėtinis elementas.

Vaizdas iš parodos Ceciliui, galerija Lavender Opener Chair, Tokijas, 2021 m. Fotografija: Yohei Watanabe

J. Z.-B.: Knygoje „Pokalbiai apie Lietuvos šiuolaikinį meną“ (2022) skaitydama judviejų pokalbį su menininke Elena Narbutaite maloniai stebėjausi, kaip gražiai ir atvirai sukūrėte pokalbio erdvę jūsų kūrybinių peizažų pristatymui. Į dalį tarp eilučių pasirodžiusių temų norėčiau atkreipti dėmesį ir šiandien. Viena jų – apie kūrinių materialumą, medžiagas. Elena pokalbyje gražiai suformulavo: „Tu gyveni, mąstai ir mąstydamas keitiesi, ir medžiagos tave renkasi beveik tiek pat, kiek tu jas, nes jos yra tavo žodynas, bet ir tu esi jų žodyno galioje.“ Medžiaginis tavo mąstymas turbūt akivaizdžiausiai išsiskleidė parodoje „Lūpų dažai“, kurioje plastinės skulptūrinės formos organizavo erdvę ir kūrė parodos charakterį. Kalbėdama apie medžiagas, mąstau tiek apie fotografijų kūrimo, tiek apie spaudos ir eksponavimo būdus. Man atrodo, kad, kurdama dvimačius nuotraukų ciklus, apie fotografijas mąstai trimatėje erdvėje. Prisiminiau, jog ciklo „Ceciliui“ darbus Tokijo galerijoje „Lavender Opener Chair“ (2021) eksponavai ant ten veikiančio baro stalo.

G. P.: Man svarbus kūrinių materialumas – fotografavimo ir eksponavimo priemonės, spauda. Pasirinktos priemonės ir formatai įpareigoja. Nuotraukų eksponavimą nuo pat pradžių suvokiau kaip priemonę, atskleidžiančią fotografijos ir šiuolaikybės santykį. Pradėjus fotografijas rodyti parodose, pirminis mano tikslas buvo suprasti, kaip veikia vieni ar kiti eksponavimo principai. Taigi pradėjau nuo bazinių klausimų: kaip fotografiją veikia rėmo konstrukcija? Kada verta jo atsisakyti? Koks galėtų būti santykis tarp fotografijų dydžių ir erdvės mastelio? Kokios galimos variacijos? O kaip fotografiją veikia šviesa? Tik po šio etapo galėjau mąstyti apie erdvės modeliavimą ir įgyvendinti tai parodose „Ceciliui“ (Tokijuje), „Lūpų dažai“, „Tu žiūri į mane“. O kūrybos ir materialumo santykis yra neišsemiama teritorija. Elena labai gražiai pasakė, kad galbūt ji neišsemiama kaip tik dėl to, kad visados yra dinamiška, nuolatos kintanti. Tai labai įkvepia.

Vaizdas iš parodos Lūpų dažai, projektų erdvė Editorial, Vilnius, 2024. Fotografija: Ugnius Gelguda

J. Z.-B.: Pasmalsausiu apie parodą Tūre. Kokie erdvės modeliavimo elementai – galbūt iš pirmo žvilgsnio žiūrov(i)ų nepastebimi – tau svarbūs šioje parodoje?

G. P.: Parodos ašimi tapo vienas skulptūrinis gestas – erdvės, kurioje rodoma vieno kanalo videoinstaliacija „Mėlynos gėlės“ (2024), atskyrimas ir praėjimų į ją įstiklinimas organiniu stiklu, taip parodoje sukuriant tam tikrą judėjimo ir matymo apribojimą, ritmiką, vaizdo fragmentaciją. Instaliacija yra videokilpa, kurioje mėlynai dažytos orchidėjos makrofotografija fiksuojama rankine filmavimo kamera tol, kol ranka išlaiko kameros svorį. Serijų „Vaikiniai“ ir „Mėlynos gėlės“ fotografijos čia eksponuojamos kaip ir anksčiau – po stiklu ir nerėmintos, – tačiau gerokai didesnio formato. Eksponavimo procesas buvo nelengvas – reikėjo įskaičiuoti įvairius rizikos faktorius, užtikrinti, kad stiklai nedužtų tiek kabodami ekspozicijoje, tiek pakeliui į ją. Man buvo svarbi nuotaika, kurią kuria šis mastelis, fotografijų ir stiklo materialumas, santykis su erdve. Tačiau nuo žiūrov(i)ų priklausys, ar šie intencionalūs pasirinkimai bus perskaityti.

J. Z.-B.: Kaip manai, kiek buitinė, socialinė, ekonominė infrastruktūra veikia darbų konceptualias ir technines ypatybes? Pavyzdžiui, studijos turėjimas ar neturėjimas, galimybė saugoti darbus, produkcijos kaštai.

G. P.: Ekonominis aspektas neišvengiamai veikia kūrybą. Pavyzdžiui, kokybiškos fotografijų knygos yra „aukso vertės“, nes jų sudarymas, spaudos darbai reikalauja daugybės gamybinių išteklių, išmanymo ir laiko, o jis tik brangsta. Tačiau tam, kad jos cirkuliuotų, būtini tie ir tos, kurie tai suprastų, vertintų kokybę ir jas pirktų. Apskritai fotografuoti su juosta, fotografijų spauda šiuo metu yra prabanga – tai neišvengiamai veikia darbų apimtį ir procesus. Fotojuostelių kaina irgi nuolat kyla dėl įvairių ekonominių faktorių, o pandemijos metu buvo momentų, kai dėl sutrikusios logistikos grandinės Lietuvoje išvis negalėdavai jų gauti. Tuomet draugai **fotojuosteles** man vežė iš kitų šalių, nors dar visai neseniai atrodė, kad fotojuostelė visados buvo ir bus po ranka. Taigi natūralu, kad dėl ekonominių procesų ilgainiui gali tectis rinktis kitą kūrybos priemonę – viskas keičiasi, ir kokios nors priemonės gali tiesiog nebeklikti arba ji taps neprieinama. Juolab kai pasaulį nuolat alina klimato kaita, karai ir kitos krizės. O pačia plačiausia prasme – finansinė situacija lemia darbo sąlygas, tarp jų ir kūrybai skirtą laiko apimtį. Ekonominiai faktoriai tampa pavojingi, kai jie ima diktuoti kompromisus formos, kokybės atžvilgiu. Lietuvoje vis dar gajus įsivaizdavimas, jog produkcijos kaina turi būti lengviau pastebima išoriškai, galbūt tai yra kultūros edukacijos klausimas. Bet kokie, net ir minimalūs kokybiški estetiniai, technologiniai ar konceptualūs sprendimai reikalauja laiko ir įdirbio. Deja, dažnai meno lauke už tai finansiškai adekvačiai neatlyginama.

J. Z.-B.: Neretai prabangos poreikį siejame tik su tam tikra muziejine infrastruktūra, institucine galia, simboliu prestižu.

G. P.: Santūri paroda „Lūpų dažai“ parodų erdvėje „Editorial“ – inžineriškai vienas sudėtingiausių mano projektų. Ji galėjo būti įgyvendinta tik turint besąlygišką nedidelės projektų erdvės komandos, draugų menininkų Gedimino G. Akstino, Jurgio Paškevičiaus, metalo apdirbimo firmos „Paseta“ palaikymą ir ryžtą daryti viską, kad paroda įvyktų. Turint omenyje, kiek daug žmogiškųjų resursų prireikė, kiek medžiaginių ir inžinerinių sprendimų ieškota, buvo nelengva ją įgyvendinti su projektų erdvės ištekliais. Ambicingų tikslų gali siekti su tais, kurie supranta ir palaiko nepriklausomai nuo institucinės galios.

Vaizdas iš parodos Lūpų dažai, projektų erdvė Editorial, Vilnius, 2024. Fotografija: Ugnius Gelguda

J. Z.-B.: Pasikalbėkime apie tavo meninės kūrybos formas, kurios kur kas įvairesnės nei šiandien mūsų pokalbio epicentre atsidūrusi fotografija. Kalbu apie kino kūrybą, kuratorystę, projektų erdves „The Gardens“ ir „Montos Tattoo“, jau tapusias neatsiejama šiuolaikinio Lietuvos meno paslaptiniausios istorijos dalimi. Ar visos šios veiklos matai lyg suvertas į vieną margą koljė? Kada supratai, kad jas sieja tavasis žvilgsnis į įvairialypį šiuolaikinio meno lauką?

G. P.: Šis klausimas turbūt pats sudėtingiausias! Nors tavo įvardytos praktikos egzistuoja drauge, viena kitą keičia ir papildo, man svarbu jų tarpusavio sąsają palikti atvirą. Sulaukusi panašaus klausimo vis susimąstau, kodėl man taip sudėtinga į jį atsakyti. Galbūt todėl, kad norint tai padaryti būtina atsitraukti ir į savo kūrybą pažvelgti lyg iš šalies, racionaliai. O man svarbu, kad ieškant tinkamiausio būdo sureaguoti į aplinką, į tai, kas šalia, reakcija bent kartais kiltų intuityviai, spontaniškai ir ją lydėtų nuostaba bei džiugesys.

J. Z.-B.: Mane domina santykis tarp gana abstrakčios tavo kūrybos ir tau neabejotinai svarbaus socialinio jautrumo, atidumo. Tikiu, jog šiedu iš pirmo žvilgsnio priešingi žiūros taškai turi įtakos tavo kūriniais ar bent jau tam tikriems pasirinkimams kūrybinio proceso metu. Kaip tau atrodo, kiek formos pasirinkimas yra politiškasis?

G. P.: Kūryboje man neįdomu abstrakčiai politikuoti, nesiekiu apibendrinimų, tačiau kurdama noriu save įvardyti kaip subjektą – kartais labai efemerišką, nebūtinai statišką. Kaip rašė Arundhati Roy: „Negali būti vienos istorijos. Yra tik matymo būdai.“ Man svarbu sau atsakyti, kodėl renkuosi vieną ar kitą matymo perspektyvą, suprasti, kuri iš mano identiteto dalių yra svarbi viename ar kitame kūrybiniame procese. Tarkime, tai gali būti atsigręžimas į save kaip dešimto dešimtmečio Vilniuje augusios kartos atstovę. Turbūt su tuo susijęs ir kūrybos politiškumas, tam tikra socialinė dimensija. Visgi nenorėčiau, kad mano socialinė ar politinė pozicija taptų svarbesnė nei pasirinkta kalba arba forma, tad kas kartą ieškau jų tarpusavio santykio.

J. Z.-B.: Ar galima teigti, jog tavo fotografinė kūryba abstraktėja ir tolsta nuo siužetiškumo link tipologizuotų objektų abstrakcijos? Koks tavo santykis su abstrakcija?

G. P.: Abstraktumo ir konkretumo sąlytis mano kūryboje vyraujančiame dokufikcijos žanre turbūt neišvengiamas. Kurdama dažniausiai atsispiriu nuo konkrečių situacijų, reiškinių, vėliau leidžiu sau nuo jų tolti – tiek vaizdinėmis, tiek siužetinėmis priemonėmis. Pastaruosius trejus metus kuriu ilgo metro meninės dokumentikos filmą „Laivas“, kuriame siužetas bus žymiai pastebimesnis nei fotografiniuose cikluose, nes filmas remiasi konkrečia žmogaus istorija ir archyvine medžiaga. Skiriasi ir santykis su vaizdų kūrimu – filmuose dirbu su operatoriumi, montuotoja, koloristu. Fotografijoje vaizdus iš pradžių fiksuoju ir su jais dirbu pati. Kita vertus, „Laivas“ yra dokufikcija, hibridas, taigi jo santykis su istorija, su kanonu yra artimas mano fotografinei kūrybai, kurioje taip pat neretai gręžiuosi į tai, kas laikoma fotografijos tradicija.

Vaizdas iš parodos Mes gyvename vietovėse (kartu su Gabija Nedzinskaite), buvęs fizikos institutas, Vilnius, 2022 m. Fotografija: Laurynas Skaisgiela

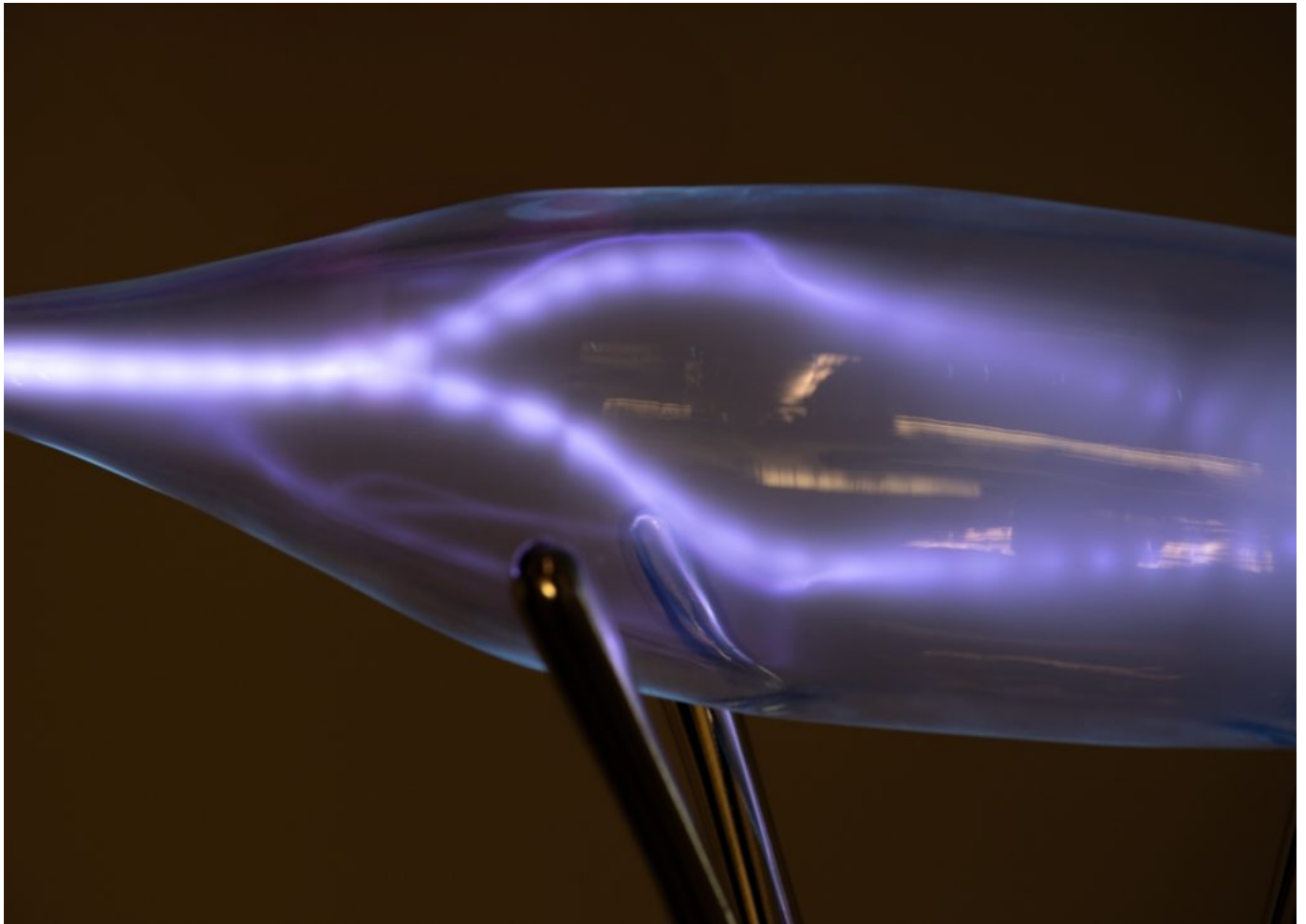
J. Z.-B.: Turbūt ne viena(s), išvydęs (-usi) serijų „Vaikiniai“ ir „Mėlynos gėlės“ kūrinius, susimąsto apie numanomą darbuose glūdintį erotinį aspektą. Kaip tau atrodo, kodėl šis aspektas glumina šiandienos lankytoją?

G. P.: Manai, kad vis dar glumina? Rinkdamasi vieną ar kitą žanrą siekiu, kad tai taptų kūrybine priemone ir atspirties tašku įsižiūrėti, taip pat yra ir su erotika. Gal žiūrovui (-ei) nuogumo faktas tampa svarbus, jeigu tai būna pirmas dalykas, kurį ji(s) pastebi? Man pačiai įdomu žvilgsnį kreipti į faktūrą, spalvinius derinius, šviesą. Žiūrov(i)ų reakcijos neabejotinai priklauso nuo daugybės dmenų – pavyzdžiui, kokia erotikos kultūra ir jos formos jiems pažįstamos, kas jiems artima, prieinama. Nesinori apibendrinti, todėl prieš atsakant į tavo klausimą galbūt reiktų jį sukonkretinti – kaip nuogumas veikia konkrečioje terpėje, konkrečioje visuomenės grupėje. Lietuvoje dėl politinių priežasčių vis dar nesusiformavo gilesnė, subtilesnė erotikos vartojimo kultūra, ji nėra tapusi bendresnio kultūros lauko dalimi. Kaip pavyzdį prisiminiau „Playboy“ žurnalą, kuriam mokslinės fantastikos tekstus rašė Kurtas Vonnegutas, Ray Bradbury, Margaret Atwood ir kiti. Ilgą laiką Lietuvoje erotinės fotografijos raiška

buvo veikiama stiprios režisūros – galbūt tai taip pat išduoda egzistuojančią įtampą tarp modelio ir menininko (-ės), kūrybos ir žiūrovo (-ės). Man norėjosi nuo viso to nutolti. Tai, pasirodo, ne taip paprasta!

J. Z.-B.: Pabaigoje – apie malonumus. Kas tau maloniausia kūryboje?

G. P.: Kai aplinkybės išlaisvina, užuot įkalinusios. Laisvo pasirinkimo, transgresijos galimybė. Galimybė turėti laiko ir erdvės priimti sprendimus. Ir, žinoma, sklandus komandinis darbas su įkvepiančiais žmonėmis, grįstas tarpusavio pasitikėjimu – toks kaip su tavimi, Justina, rengiant knygą „Vaikiniai ir mėlynos gėlės“ !

Gedvilės Tamošiūnaitės nuotr.

Dažnai kaip reikiant priekabiauju prie parodų anotacijų, nes jos yra vienos iš nedaugelio tiltų, jungiančių kūrinius ir mintį, ypač šiuolaikinio meno atveju. Jos turi galią paaiškinti, ką matome priešais save ir kodėl, kuo tarpusavyje skirtingi objektai susiję ir t. t. Keliskart paskaičiusi Emilijos Povilanskaitės parodos „Elektra“ anotaciją, o vėliau ir kūrinių etiketėse esančius aprašymus, pagalvojau, jog tai – gana geras aprašymo pavyzdys, nuo kurio pasidaro aiškiau, o ne priešingai (būna ir taip).

Parodą, kuruoja menininkė, kuratorė, tyrėja Eglė Ambrasaitė, tačiau anotacijos autorė – pati Emilija Povilanskaitė. Galbūt tai ir tampa aprašymo sėkmės priežastimi? Aiškiai apibrėžtas konceptas + gerai ją įžodinti gebanti menininkė = sėkmė. Povilanskaitė nedaugžodžiauja (labiau išsiplečiama etiketėse, kur kiekvienas darbas pakomentuojamas atskirai) ir nusako pačią parodos ir kūrinių esmę. Kuratoriai, be jokios abejonės, taip pat gali būti ne mažiau sėkmingi įžodintojai, tačiau jie neišvengiamai perleidžia idėją, ją lydintį vaizdą ir pastarųjų mišinį per savo filtrą, todėl nuo galutinio tekstinio rezultato gali atitrūkti ar prisidėti viena kita atplaišėlė, kurios (ne)buvimas keičia tai, kaip matome ir suprantame darbų visumą.

Povilanskaitė rašo: „Elektrą įsivaizduoju kaip būtybę – kūnišką ir gyvastingą, sužadintą betarpiškumo ir magijos“. Tas magiškumas – dviejų sluoksnių. Viena vertus, jis paviršinis ir kyla iš besimainančių, šviečiančių ir žybsinčių formų estetikos arba iš fizinių raiškos priemonių – darbą „Sun’s surface“ (bendraautorius Jurgis Lietunovas, 2023), kurio ekrane su stiklo lęšiu sukasi tarsi liepsnos nušviesta medžio viršūnė (čia susiduria intensyvus grožis ir apie naujas epochas liudijantis siaubas), autorė sulygina su būrėjos krištolo rutuliu. Tačiau maginė potekstė gali būti gilesnė – XIX a. ir XX a. pradžioje

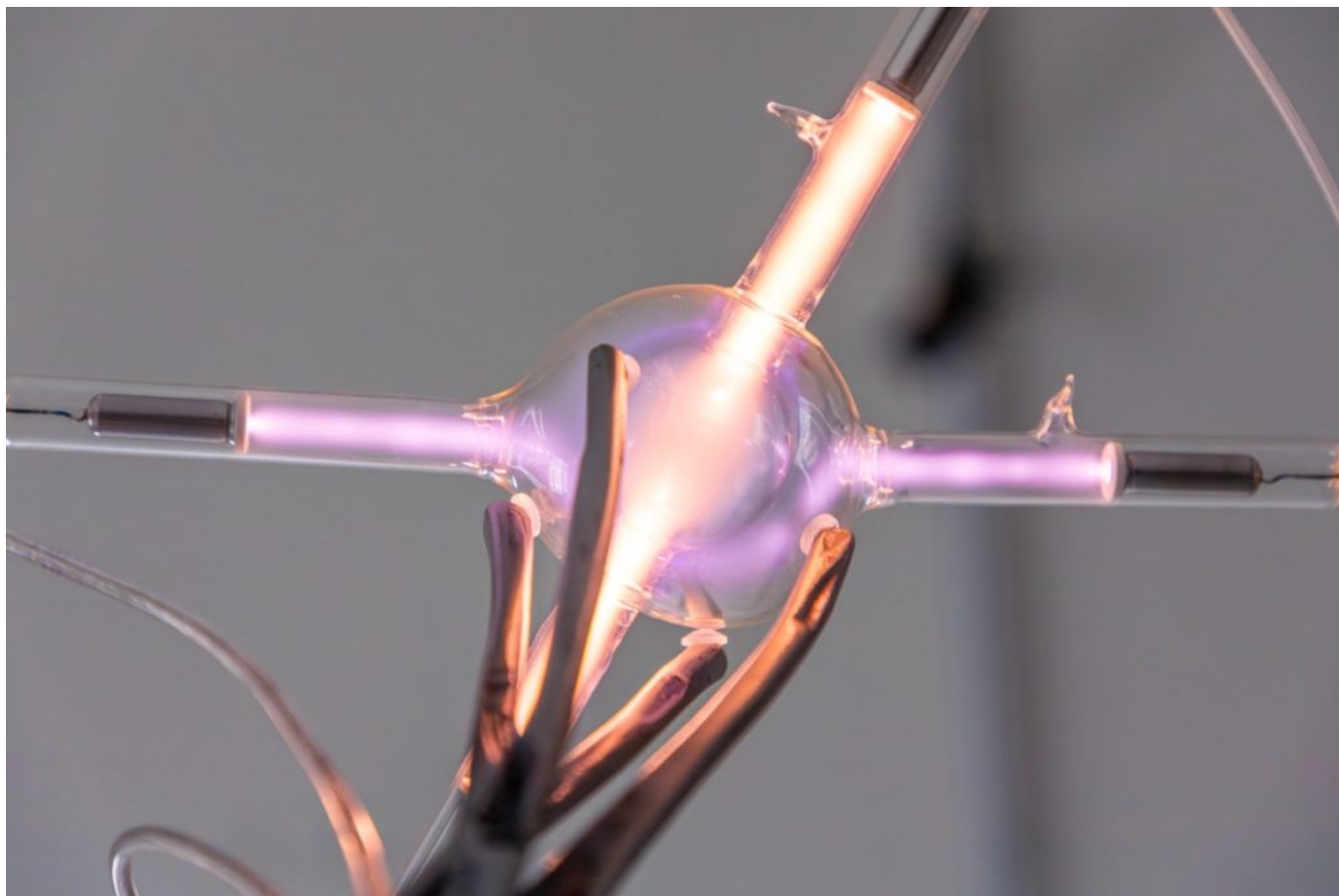
didelė dalis visuomenės nesinaudojo elektra kasdieniame gyvenime. Natūralu, jog kaip nepažįstama ir galinga jėga ji turėjo mistinių ir maginių atspalvių – buvo tikima, jog elektra gali pražudyti gyvuosius ir prikelti mirusiuosius. Nors šiandien vakarietiškoje kultūroje toks manymas nebevyrauja, mitas sugriautas, o elektra tapo kasdienybės dalimi, ji vis dar gali kelti mumyse baimingą pagarbą – galbūt ne tik dėl keliamo pavojaus, bet ir to, kas užkoduota mūsų kolektyvinėje atmintyje?

Paroda eksponuojama Vilniaus universiteto Idėjų observatorijoje ir yra fiziškai išskaidoma į dvi dalis, antrajame aukšte su kupolu eksponuojant didesnio formato kūrinius. Pirmajame uždengiamos langų nišos ir lankytojai naviguoja tamsoje, kurią perskiria tik kūrinių švytėjimas arba telefono žibintuvėlio blyksniai, bandant perskaityti informaciją darbų etiketėse.

Pasirinkimas užtemdyti erdvę – ir logiškas, ir efektingas. Sterilioje parodų erdvėje kūriniai atrodytų gerai, tačiau tikrai ne taip įspūdingai. Baltos galerijos sienos sugertų vidinę darbų šviesą, jie prarastų švytėjimą ir paslaptį (galiu tai rašyti užtikrintai, nes antrą kartą lankantis parodoje, viena iš langus dengiančių marškų buvo nukritusi ir tamsos nebeliko). O dabar Povilanskaitės darbai praplėšia tamsą ir švyti joje ne tik kaip mokslo ir meno, bet ir kaip maginiai objektai.

Dalies pirmame aukšte eksponuojamų menininkės sukurtų objektų fizinis būvis gana paprastas, pavadinčiau jį net „pirminiu“ – prie „Helium Flash“ (2024) savo užrašuose pasižymėjau „gimda“, o prie „The Thecosomata“ (2024) – „medūza“ (dar galėtų būti smegenys?). Nepaisant išorinės kūrinių fizinės formos paprastumo ir tą paprastumą siejančio panašumo, pastaraisiais darbais tyrinėjamos gana skirtingos temos. Pavyzdžiui, iš chromuoto nerūdijančio plieno, stiklo ir helio sukurtas „Helium Flash“ „žymi kritinį žvaigždės gyvavimo ciklo momentą, sukeldamas termobranduolinę reakciją, kuri formuoja žvaigždžių kūnų likimą“, o Plutarcho „De Sollertia Animalium“, Leo Lioni „Parallel Botany“ ir istoriniais elektros tyrinėjimais paremtas „The Thecosomata“ (metalas, stiklas, ksenonas, elektrodai) kviečia apgalvoti energijos ir gyvybės reikšmes. Kaip atrodytų pasaulis, kuriame net ir pačios subtiliausios formos turėtų dinaminę galią?

Gedvilės Tamošiūnaitės nuotr.

Beje, mažas pastebėjimas prieš peršokant į antrą ekspozicijos aukštą – kūrinys „Conductive“ (2024) iš esmės yra instaliacija, turinti skleisti elektros, karščio, nutrūkusios elektros linijos natas. Tik aš, deja, nieko nebūčiau pastebėjusi, jei ne etiketė. Galbūt kitoje erdvėje kvapas būtų atsiskleidęs labiau, tačiau observatorijoje jis ištirpsta ar susimaišo su kitais čia tvyrančiais. Senuose Vilniaus pastatuose jų tikrai netrūksta.

Antrame aukšte eksponuojami darbai „Taming“ (sukurtas bendradarbiaujant su Pia Glassworks, 2024) ir „Self-ignite“ (metalo darbas – Synthtati, pirminis šablonas – Szilvia Bolla, 2024) man patiko labiausiai dėl savo intensyvaus vizualumo, sintezės su erdve ir galimybės fantazijai nujudėti net toliau, nei leidžia pirminė idėja. Iš stiklo, argano ir elektrodų pagamintas, video žaidimų įkvėptas kardo-sparnų hibridas „Taming“ kalba apie laukinį ir nenusipėjamą elektros pobūdį, o aš galvoju, kad jis galėtų būti ir keistas vandenyno padaras, kokius matome per LRT sekmadieniais ir negalime patikėti, kad tokie giliai gyvena.

„Self-ignite“ tyrinėja savaiminio užsidegimo fenomeną ir yra įkvėptas šešiasparnės dieviškos būtybės – serafimo. Hebrajiškai „saraph“ reiškia „degantis“. Darbo aprašyme taip pat teigiama, jog kūrinys gilinasi į šviesos, kaip autonominės būtybės, savybes, taip pat išieškodamas įsikūnijimo būsenas, kalba apie ryšį tarp (dangiškųjų) kūnų ir mašinų. Tie patys sparnai dar gali tapti ir priemone kurti Lichtenbergo figūras, primenančias iškrovo fraktalus ar kelti asociacijas su vėl madingų tribal tatuiruočių estetika.

Kitaip tariant – darbe sutelpa daug sluoksnių ir posluoksnių, iš kurių suformuojamas amžinai liepsnojančias angelas-žmogus-mašina mechaniniais sparnais – su tokiais net Ikaras nenukristų iš dangaus aukštybių. Man buvo smagu įsivaizduoti, kad konstrukciją sukūrė vizionieriškas (ir gal šiek tiek išprotėjęs?) mokslininkas, savo observatorijoje/mokslinėse dirbtuvėse eksperimentuojantis su įvairiausiomis medžiagomis, konstrukcijomis, idėjomis. Galbūt prie tokių vizijų prisidėjo ir observatorijos bokšte tvyrantis karštis.

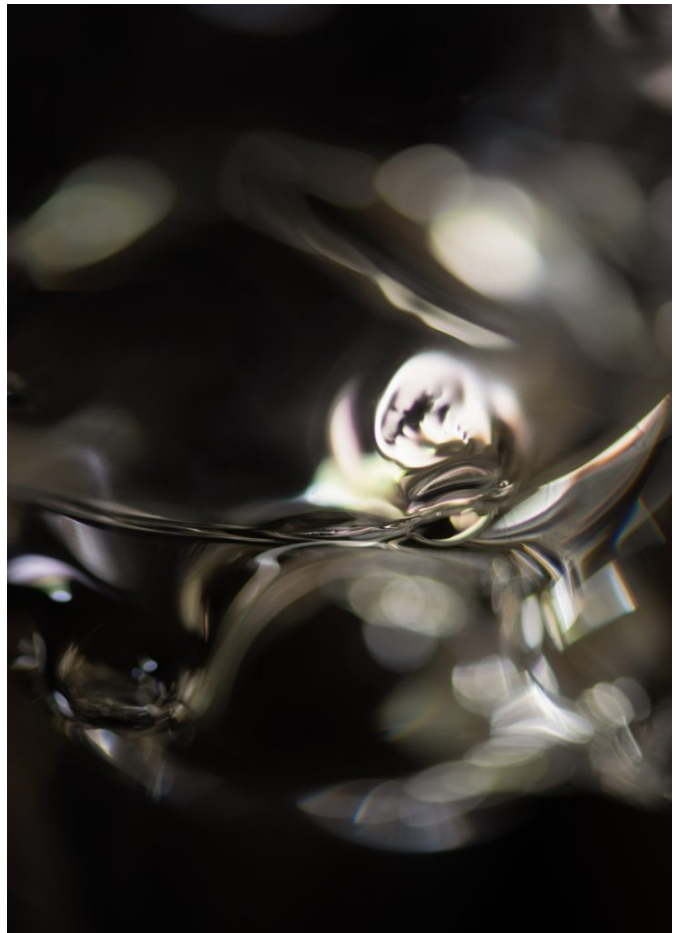

Gedvilės Tamošiūnaitės nuotr.

Abu kūriniai meta įmantrius šešėlius ir formuoja ant sienų ir ant gražaus medinio observatorijos kupolo ne mažiau įspūdingus piešinius. Darbų ir erdvės sintezė šiuo atveju sukuria unikalų produktą – bet kur kitur tas pats kūrinys atrodytų visai kitaip, lygiai kaip ta pati erdvė rodytųsi nepažįstama, būdama užpildyta kitais objektais. Panašiai jaučiausi ir lankydamasi Pakui Hardware parodoje „Uždegimas“ Taikomosios dailės galerijoje, o paskui žiūrėdama dokumentaciją iš Lietuvos paviljono Venecijos bienalėje. Kūrinys tas pats, bet potekstės ir jausminiai elementai jau kiti. Atrodo, kad Emilijos Povilanskaitės darbai ir Vilniaus universiteto idėjų observatorijos erdvės labai tinka vieni kitiems – čia sklandžiai į vientisą masę susilipdo tiek vizualumas, tiek pagrindinė idėja ir po ja galinčios glūdėti potekstės, o kažkur tarpinėje stotelėje gali susitikti menas ir mokslas.

Gedvilės Tamošiūnaitės nuotr.

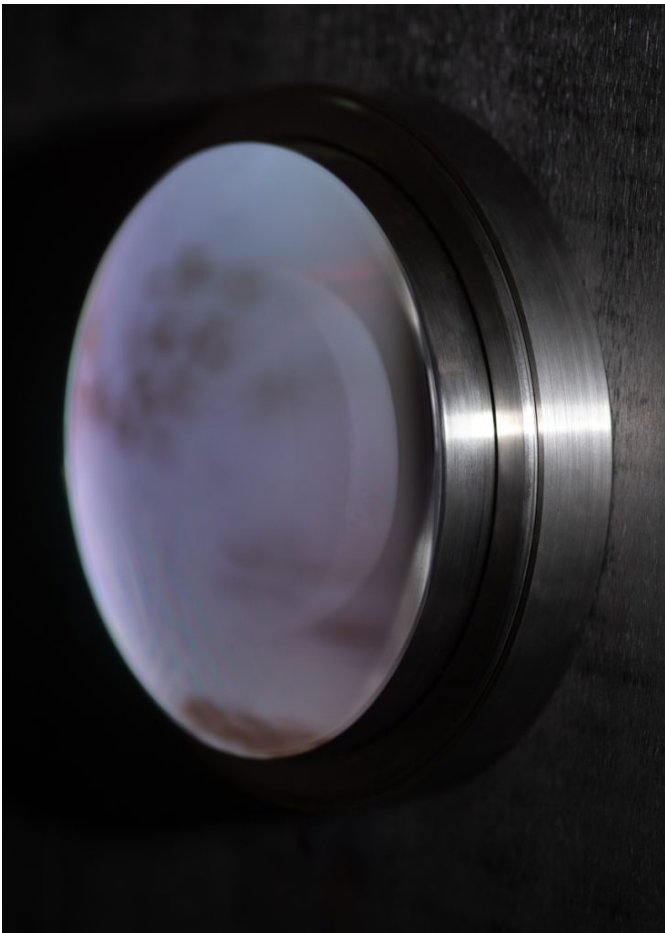
Gedvilės Tamošiūnaitės nuotr.

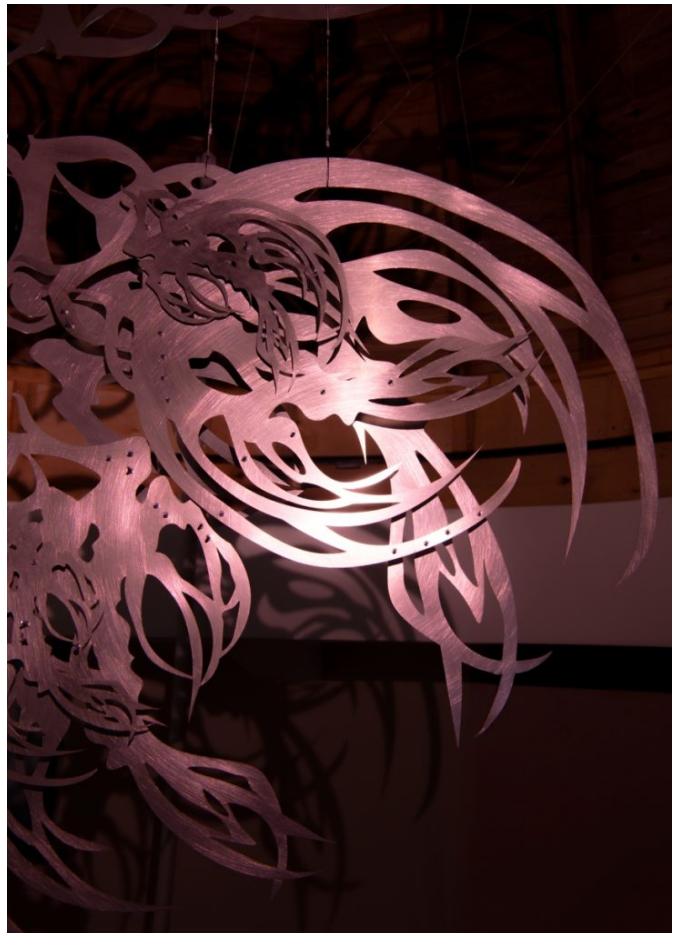
Gedvilės Tamošiūnaitės nuotr.

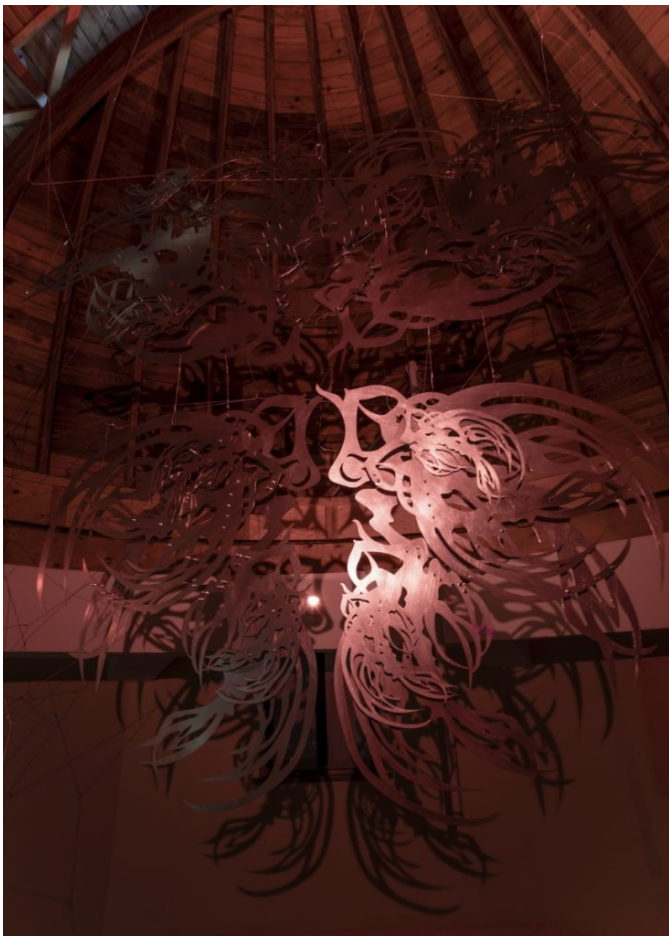
Gedvilės Tamošiūnaitės nuotr.

Gedvilės Tamošiūnaitės nuotr.

Gedvilės Tamošiūnaitės nuotr.

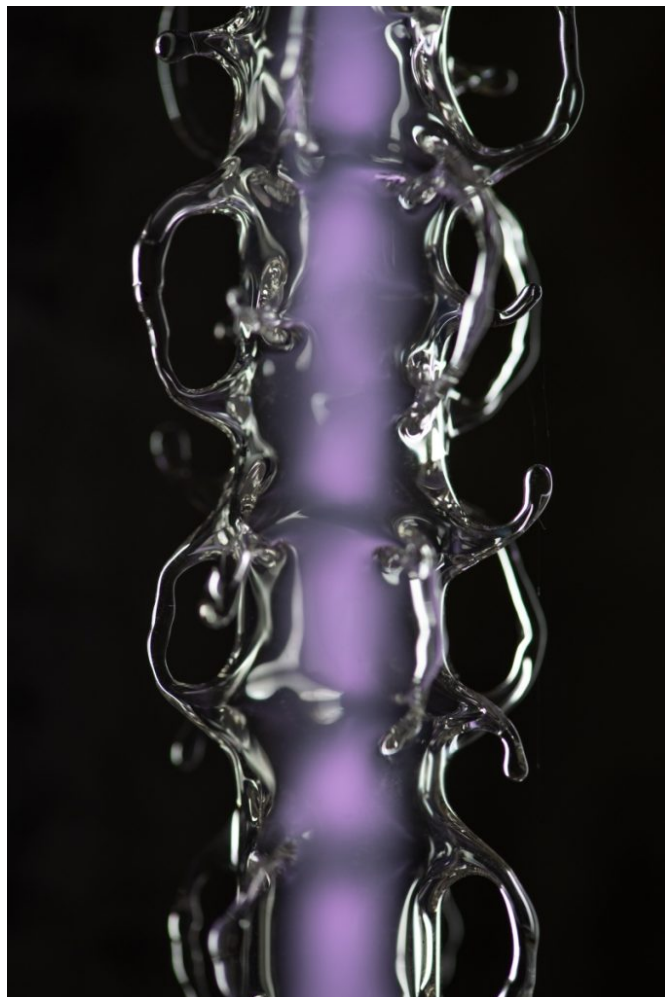
Gedvilės Tamošiūnaitės nuotr.

Gedvilės Tamošiūnaitės nuotr.

Gedvilės Tamošiūnaitės nuotr.

Gedvilės Tamošiūnaitės nuotr.

„Yra prasminga kurti meną ir šiais sudėtingais laikais“. Interviu su skulptore, tarpdisciplininė menininke Rūta Putramentaitė.

Agnė Sadauskaitė

Rūta Putramentaitė, *Here all is distance there it was breath*, 2023. Peter Kolárc, ik nuotrauka.

Išsilaipiname saloje. Įvykus ekologinei katastrofai, nėra aišku, ar joje dar liko gyvybės apraiškų. Sodrus, ramus biologės balsas veda per skirtingas salos vietas. Šioje mokslininkės ekspedicijoje, kurioje ieškoma apokaliptinių ženklų, kartu apsvarstomas ir gyvenimas po ekologinės katastrofos. Kas išlieka? Kaip joje būti ir veikti? Ką darysime po to? Šie klausimai užduodami audio kūrinyje „you deassemble and reassemble me again“, ir tai yra vienas iš tarpdisciplininės menininkės Rūtos Putramentaitės (g. 1989) kuriamų pasaulių, leidžiančių patirti galimą ateities scenarijų. Kūrėja, pasitelkdama skulptūrinius objektus, rašymą, audio priemones ir performansus, kviečia stebėtojus mąstyti ir permąstyti dabartinius laikus, žmogaus vietą pasaulyje, ekologines temas ir status quo keičiančią klimato kaitos problematiką. Jos skulptūriniai objektai, kuriami kombinuojant rastas šiukšles ir organines medžiagas, vaizduoja tolimą ateitį, kurioje mūsų civilizacijos likučiuose klesti nematytos floros rūšys. Ką reiškia būti žmogumi XXI amžiuje? Ką reiškia kurti antropoceno epochoje? Kaip mus veikia ekologinės katastrofos ir nuolatiniai pokyčiai? Menininkė kvestionuoja antropocentrinį pasaulio supratimą ir ieško alternatyvių būdų suprasti bei patirti pasaulį.

Rūta Putramentaitė yra kilusi iš Vilniaus, studijavo Didžiosios Britanijos Middlesex universitete, kur įgijo Fotografijos bakalauro laipsnį. Vėliau baigė bakalauro ir tęsia magistro skulptūros studijas Prahos Menų, architektūros ir dizaino akademijoje. Menininkė dalyvauja rezidencijose, bienalėse, prisideda prie meninių renginių, simpoziumų, hepeningų įgyvendinimo ir planavimo. Rūta yra meno festivalio Divoká Šárka ir kasmetinio miško simpoziumo More-Than-Human Curiousness, kuriamo kartu su Les-Woods, bendraturė. Gyvena ir kuria Prahoje, Čekijoje.

Agnė Sadauskaitė: Šiais metais būsi Manifesta 15, the European Nomadic Biennial, vykstančios Barselonoje, dalyvė. Kokie Tavo kūriniai pristatomi lankytojams?

Rūta Petramentaitė: Bienalėje pristatomi jau seniau sukurti ir išskirtinai tik šiam renginiui kurti darbai. Su manimi susisiekė viena *Manifesta* kuratorių, kuri jau buvo atrinkusi vieną mano darbą *Home Nr.1*. Būtent jį ir skolinau visam bienalės laikotarpiui. Pagrindinė bienalės komanda įsikūrusi Amsterdame, tačiau šis renginys kiekvieną kartą organizuojamas vis kitame Europos mieste, su vietine kuratorių ir produkcijos komanda. Tokiu būdu, keliaudamas į *Manifesta*, lankytojas gali susipažinti ne tik su meno kūriniais, bet ir rasti įdomių vietų, kurių įprastai greičiausiai nepamatytų. Mano skulptūra instaliuota nacionaliniame parke esančioje modernistinėje viloje *Casa Gomis*, pasižyminčioje savitu, unikaliu stiliumi. Viloje bus ir kitų kūrinių. Labai džiaugiuosi, kad bienalė pasirinko rodyti mano darbus. Tai man – kaip dar vienas įrodymas, kad mano tyrinėjamos temos yra aktualios. Tai suteikia prasmės kurti ir toliau.

Rūta Petramentaitė, *Home no.1, 2023*

A. S.: Kalbant apie pripažinimus, 2024 metų pradžioje Tau buvo įteiktas Jaunosios skulptorės apdovanojimas (Emerging Sculptor Award), kurį įsteigė Sculptor Network. Ką Tau reiškia apdovanojimai ir įvertinimai? Ar jie Tau sufleruoja, kad eini tinkamu keliu, ar juos priimi kaip paskatinimą?

R. P.: Gan sudėtingas klausimas. Pirma, ne į visus apdovanojimus norėčiau patekti, man svarbu, kas konkursą finansuoja, kas yra organizatoriai, ir tikrai nepriimčiau pripažinimo iš tų, kurie užsiima gamtos išteklių eikvojimu, o remdami menininkus pridengia savo „nešvarią“ veiklą ar nori pagerinti įvaizdį visuomenės akyse. Kartais, žinoma, labai sunku rinktis, nes daug menininkų yra ganėtinai pažeidžiamoje pozicijoje, o bendrovės turi daug kapitalo ir gali tuo manipuliuoti. Aš turiu pajamų šaltinį, nepriklausomą nuo savo meno, tad turiu laisvę rinktis ir daugelyje konkursų nedalyvauju. *Sculpture Network* konkursą finansuoja sodininkystės firma, tad buvau nieko prieš. *Sculpture Network* nariai yra

vyresnės kartos menininkai, kuratoriai, teoretikai ir man buvo labai malonu, kad mano kūryba juos pasiekė, buvo aktuali ir kitos kartos atstovams.

A. S.: Ar laimėjusi pastebėjai didesnį susidomėjimą Tavo kūryba?

R. P.: Taip. Čekijoje yra nemažai kūrėjų, kuriems pakanka kurti šiuolaikinį meną šalies ribose, nes yra daug institucijų, su kuriomis jie gali bendradarbiauti. Aš norėčiau kurti tiek Lietuvoje, tiek ir kitos Europos šalyse, nes bendradarbiavimas su kitais žmonėmis atneša daugiau rakursų, kaip kurti, kaip rutulioti temas, kaip išgyventi, ir tai yra labai įdomu. Konkrečiai po šio apdovanojimo mane pakvietė į *Manifesta* bienalę.

Rūta Putramentaite, *Holding the earth*, 2018.
Performansas sukurtas kartu su Mira Gaberova

A. S.: Numanau, kad ir po dalyvavimo *Manifesta* gali įvykti sniego gniūžtės efektas. Visgi įdomu išgirsti Tavo istoriją – gyvenai Vilniuje, studijavai Jungtinėje Karalystėje, vėliau persikėlei gyventi į Čekiją ir tęsi studijas Prahoje.

R. P.: Ieškojau savęs, kaip menininkės, ir būdų, kuriais galiu kurti. Vilniuje lankiau meno klasę M. K. Čiurlionio menų mokykloje, aštuonerius metus mokiausi vizualaus meno praktikų ir daug apie tai galvojau. Žinojau, kad noriu užsiimti menine veikla, bet nežinojau, kurią praktiką rinktis, koku keliu eiti. Pabandžiau fotografiją ir įstojau į VDA fotografijos ir medijos studijas. Visgi jas mečiau ir įstojau į fotografiją Middlesex universitete. Po kiek laiko supratau, kad šioje medijoje neberandu kūrybingumo ir nepajaučiu įkvėpimo, nesijaučiau išlaisvinta. Pradėjau domėtis ir kurti skulptūrinius objektus. Tuo pat metu visiškai atsitiktinai atsidūriau Prahoje ir porą savaitių joje praleidau. Čia man labai patiko. Miestas pasirodė daug mažesnis ir gražesnis nei Londonas, bet tuo pačiu radau aktyvią, didelę šiuolaikinio meno bendruomenę. Patiko atmosfera ir kultūra, tad gan greitai nusprendžiau atsikraustyti

čia. Prahoje aktyvi ne tik meninė veikla, čia visi aktyviau palaiko asmeninius ryšius nei, tarkim, Londone, kuriame tam neranda laiko ir laikosi didesnio atstumo. Jaučiu, kad Prahoje susiradau bendraminčių menininkų, su kuriais įdomu leisti laiką. Šiame mieste turiu daugiau galimybių kūrybai nei Londone. Į Vilnių tuo metu nenorėjau grįžti dėl kelių priežasčių. Ilgainui supratau, kad man patogiau gyventi kaip lietuvei užsienyje, nei Lietuvoje kaip žmogui, kuris išvyko ir grįžo atgal.

A. S.: Atrodo, kad Prahoje radai savo naujus namus.

R. P.: Nesu čekė ir nebūsiu, bet esu labiau pasaulio žmogus, ir mano identitetas nėra rišamas prie vienos vietos, vienos šalies. Tai man suteikia daugiau laisvės.

A. S.: Šį rugsėjį po bakalauro tęsi magistro studijas Menų, Architektūros ir dizaino akademijoje (UMPRUM) Prahoje. Papasakok apie jas plačiau.

R. P.: Gera grįžti į universitetą esant vyresnio amžiaus. Nesitikėjau, kad bus taip malonu mokytis. Studijos yra atviros poreikiams, norams, temoms ir medijoms. Meno dalykai dėstomi menininkų, teoretikų bei kuratorių, kurie yra aktyvūs meno lauke Čekijoje ir užsienyje, tad tai artimas ryšys su profesionalais, kurie tave pastebi, pakviečia bendradarbiauti, žino aktualijas bei problemas. Ankstesnėse studijose to trūko. Studijų, kurias pasirinkau, programa įdomi ir tuo, kad įtraukia ekologines problemas, santykį su gamta, o man tai labai artima. Galvoju ir apie doktorantūros studijas ateityje.

Ružta Putramentaite, Here all is distance there it was breath, 2023

A. S.: Klimato kaitos tema neatsiejama nuo pokyčio, nuolatinio virsmo. Susipažinus su Tavo kūryba, tapo akivaizdu, kad pokyčio tema Tau labai artima. Savo darbuose tyrinėji gamtos ir civilizacijos priešpriešą (kartu ir susidūrimus), žmonių veiklos padarinius planetai. Mariana Serranova, Jeleni galerijos kuratorė, Tavo darbus apibūdino kaip fragmentiškas aplinkos metaforas, atspindinčias žmonių veiklos nesuardomumą. Savo kūryboje ieškai atsakymų į klausimą ką reiškia gyventi antropocentrinėje

epochoje ir būti žmogumi XXI amžiuje. Kokius tyrimo būdus tam pasitelki? Kokius atsakymus ar užuominas į šį klausimą jau pavyko rasti?

R. P.: Atsakyme yra labai daug aspektų. Mane domina mano ir apskritai žmogaus identitetas šiame laikotarpyje. Nesutinku su kultūrinio dominuojančiu naratyvu, pristatančiu žmogų jo priešingybėmis: žmogus nėra gamta, žmogus nėra moteris, juodaodis, queer ir taip toliau. Šios temos man aktualios, bet labiausiai mane paveikia ekologinės ir klimato kaitos problemos. Man gaila, kad gamta išnaudojama, matau apokaliptinius scenarijus, kurie ištiks mus kaip civilizaciją. Apie tai skaitau visur, kur įmanoma, domina šią temą nagrinėjantys literatūros *eco fiction*, *eco horror* žanrai. Žvelgiu ir tyrinėju mūsų kultūros uždaraž požiūrį į realybę kaip binarinę opoziciją, kuri mato žmogų kaip nepriklausomą subjektą, valdytoją, nugalėtoją, užkariautoją, aktyvų asmenį, stovintį priešpriešoje gamtos, gyvūnų, paukščių, miškų ir kito gyvo pasaulio, kurie pateikiami kaip objektai, inertiška, pasyvi masė, skirta tenkinti žmogaus norus. Aš su tuo nesutinku. Žmogaus apibūdinimas, formuotas Švietimo epochoje, Humanizmo, Modernizmo filosofijoje, yra per daug siauras ir uždaro mane kaip žmogų, apriboja santykį su pasauliu, gamta. To pasekmė yra fundamentalios klimato kaitos problemos, kurios paveiks žmoniją ateityje ir, žinoma, veikia jau ir dabar.

Mane tai jaudina, nes nenoriu išgyventi apokalipsių, tačiau kartu bandau tai priimti ir tuo pačiu pasipriešinti plačiai paplitusiam požiūriui į gamtą. Būtent gamtoje ieškau aktyvaus subjekto, kūrėjo, kalbėtojo su manimi. Darau tai ir dėl politinių priežasčių, kad pasipriešinčiau antropocenui. Pastarasis, beje, yra naujos geologinės eros pavadinimas, nurodantis žmoniją kaip stiprią jėgą, keičiančią žemės sandarą, paviršių iki tokio lygmens, kuris bus atpažįstamas kaip atskiras geologinis sluoksnis žemės istorijoje.

Kūryba veikia ir kaip terapinė sritis, juk matau, kaip viskas sudėtinga, pastebiu individualių veiksmų beprasmybę ar mažumą, kartu ir tai, kad sisteminiams pokyčiams reikia laiko. Jie vyksta pamažu, o kartais nevyksta visai. Dėl šių minčių, beviltiškumo jausmo buvo apnikusi depresija, tačiau galiausiai tai perkėliau į veiksmą – kūrybą. Savo pojūčiams duodu erdvės išgyventi, pasireikšti, man padeda ir menas. Jį naudoju kaip būdą pasaulį pažinti per įvairias temas, kurias tyrinėju, kartu keičiu savo santykį su pasauliu. Iš esmės menas tapo metodu, kaip išgyventi, kūrybine jėga, persikėlusia ir į mano asmeninį gyvenimą, skatinančia veiklas, kurios nežudo, bet kuria gyvenimą. Suvokiu, kad tai, ką galiu pakeisti, yra limituota, bet vis tiek darau.

Ružta Putramentaite, *Homes for dwarfs*, 2020. Sukurta kartu su Marie Hola ir Dominik Bek Divoká Šarka renginiui

A. S.: *Atrodo neišvengiama, jog būnant skulptore ir tarpdisciplininių menų atstove XXI amžiuje, kalbančia apie šias temas, reiškia susidurti su (vidinėmis) diskusijomis apie kūrybos, gyvenimo prasmę ir pokyčio svarbą bei sudėtingomis šiuos klausimus lydinčiomis emocijomis.*

R. P.: Taip. Negaliu nekurti, jaučiu poreikį tai daryti. Turėjau sau atsakyti į klausimą, ar kurti meną šiais laikais yra prasminga, kai yra tiek daug problemų kur galėčiau nukreipti savo energiją. Po gilių išgyvenimų, depresijos atėjo atsakymas, kad tai yra prasminga. Aš tiesiog myliu kūrybą ir per savo aistrą galiu sujungti savo rūpestį apie tam tikrus dalykus pasaulyje. Yra prasminga kurti meną ir šiais laikais. Norėčiau daugiau daryti įtakos politiniame lygmenyje, nes ekologiniame diskurse kultūros įtaka yra labiau diplomatinio lygmens ir dažnai konkrečių pokyčių neatneša. Kultūra kaip procesas ilgai gali pokyčius įsukti, pradėti (ir man rodos, tai vyksta, yra daug kultūrinių institucijų, kurios vykdo programas, susijusias su ekologine problematika), bet tai labai lėtas procesas. Menas visgi gali kalbėti daug laisviau ir plačiau nei politika, tai jo jėga ir stiprybė. Kartu stengiuosi ne tik kurti skulptūras, bet ir tyrinėti man svarbias temas, ieškoti kitų priemonių, kaip tas temas išreikšti. Pasitelkiu audio, rašymą, organizuoju ir keletą meninių renginių, tyrinėjančių šias temas. Ieškau bendraminčių, su kuriais galime kartu kalbėti apie mums svarbias temas ir palaikyti vienas kitą, kad tai turi prasmę. Įdomu augti kartu su jais.

A. S.: *Kada pastebėjai, jog nori kurti klimato kaitos / žemės resursų temomis? Kada ši tema tapo pagrindine kūrybos ašimi?*

R. P.: Šia tema pradėjau domėtis po vieno šiuolaikinio meno festivalio, vykusio 2016 metais Prahoje, tyrinėjusio klimato atšilimą ir kitas ekologines problemas. Mane labai sudomino ši tematika, per meno kūrinius greitai pajaučiau problematiškumą. Visa tai palietė asmeniškai. Taip pat dalyvavau meno teoretiko ir kuratoriaus TJ Demos paskaitoje. Po jos pradėjau skaityti jo knygas, žiūrėti paskaitas. Jis apie meną kalba politiškai, meną pasitelkia plėtoti ekologijos problematikai.

TJ Demos knyga „Decolonizing Nature: Contemporary Art and the Politics of Ecology“ mane visiškai apsvaigino, atrodė, kad atsivėrė nauji kanalai. Pradėjau daug labiau stebėti gamtą, ypač iš miestietės pozicijos. Tai realybės aspektas, su kuriuo anksčiau neturėjau ypatingo ryšio. Iš pradžių su gamtos pasauliu susikūrė ryšys tartum per loginį mąstymą, vėliau per meną, jausmą. Visiškai įšokau į šią temą, virė stiprios emocijos, iš to pradėjo gimi meno kūriniai, nes kūryba visada buvo mano įrankis. Pradėjau kurti skulptūras, vėliau rašyti, rengti performansus.

Rūta Putramentaitė, *No Title*, 2023. Peter Kolarc ū ūk nuotrauka

Ružta Putramentaite, *Here all is distance there it was breath*, 2023. Jan Kolský nuotrauka

A. S.: Ar yra kitų temų, kurios Tau tiek pat svarbios kaip ir klimato kaitos?

R. P.: Man tai svarbiausia tema, kurią rutulioju, ir ji neišsenkama. Aš kaip žmogus, kuris egzistuoja materialiu principu, esu materialiai priklausoma nuo planetos, ir planeta priklausoma nuo manęs iki tam tikro lygmens. Iš to ir kyla daugelis kitų temų. Tyrinėju gamtos subjektyvumą, ieškau asmeninio santykio su ja, su tuo *ne žmogumi*, gvildenu politinius aspektus ir to pasekmes ne tik man, bet ir kitiems žmonėms. Mane labai domina išėjimas iš žmogaus centriškumo, bandau ieškoti kito požiūrio, kitokio žmogaus supratimo, požiūrių, mane domina kitos, ne žmogaus pozicijos – žvirblio ar saulėgražos, domina, kokie yra jų norai, pozicijos, siekiai. Per tai mokausi, jaučiu, kad mano sąmonė plečiasi.

A. S.: Turbūt viena Tavo svajonių būty susikalbėti su augalijos ir gyvūnijos pasauliu.

R. P.: Aš ir ieškau tos bendros kalbos, toks procesas įmanomas iki tam tikro lygio.

A. S.: Ši tema Tau itin aktuali jau aštuonerius metus. Ar ji papildė Tavo asmeninį gyvenimą, gal netgi pasuko visai kita linkme, nei galvojai?

R. P.: Tikrai taip. Tai natūraliai išėjo. Anksčiau užsiimdama fotografija tyrinėju estetiškes temas, formas, bet emociškai neinvestavau savęs. Skulptūros, objektai tapo mąstymo apie ekologiją pradžia, padėjo pajusti politinę ir socialinę problematiką. Dabar savo kūrybą išgyvenu visiškai kitaip, pilnai. Fotografijos mene nenaudoju, visgi nesuradau būdo kaip save išreikšti ją pasitelkiant.

A. S.: Skulptūra yra viena pagrindinių medijų, kurias naudoji. Kokiomis idėjomis remiesi savo skulptūros darbuose?

R. P.: Kurdama skulptūras, formaliai naudoju sugretindama du skirtingų tipų estetinius elementus. Viena dalis susideda iš pramoniniu būdu išgautų masinių daiktų, kuriuos naudoju ir perdirbu. Man

įdomu kurti naudojant šiukšles. Net jei jų gamybai naudojamos medžiagos atkeliauja iš natūralaus kraštovaizdžio, jas perdirbus ir išmetus lauk kaip atliekas, šie objektai lengvai nesuyra į tą patį kraštovaizdį. Kai kuriems, pavyzdžiui, plastikams, tai užtruks iki tūkstančio metų. Kai galvoju apie šį ilgą laiką tarpą, įsivaizduoju pasaulį, kurio nepamatysime nei mes, nei daugelis kartų po mūsų, bet šie objektai bus tie, kurie liudys. Kitas elementų tipas – tai dažnai mano pagamintos ir lengvai suyrančios medžiagos, tokios kaip popierius, gruntas, kombucha oda, bioplastikas, kaulai. Šias medžiagas auginu ant šiukšlių taip, jog jos man pradeda pirminti neregėtus floros tipus. Ši flora šiukšles naudoja kaip architektūrą savo gyvenamosioms patalpoms kurti. Ji klesti kadaise žmogaus sukurtose struktūrose.

Kartu šie du elementų tipai sudaro neišskiriamą, persipynusį gyvą organizmą, kuris padeda pamatyti mano įsivaizduojamą ateities pasaulį. Tai žmonių civilizacijos griuvėsiai tolimoje ateityje, ant kurių auga nematytos formos flora.

Man svarbūs šie darbo aspektai:

- skirtingos laiko skalės – žmogaus gyvenimo trukmė lyginant su geologiniu laiku,
- gamtinis/kultūrinis kraštovaizdis, kuriame susipynusios abi rūšys,
- žmogiškosios perspektyvos decentralizavimas ir nežmogiškos perspektyvos įtraukimas į vaizduotę.

Rūta Putramentaitė, *Here all is distance there it was breath*, 2023

A. S.: Skulptūras papildai ir kartu atskirai kuri rašymo, performanso bei audio srityse. Ruošdamasi interviu norėjau Tave pristatyti kaip skulptorę, bet ilgainiui – kaip tarpdisciplininę menininkę. Visai neseniai klausiau Tavo ir Jonáš Richter kurtą audio „you deassemble and reassemble me again“. Jame su garso takeliu sukasi ir Tavo kurta bei įrašyta fiktyvi istorija apie biologę, tyrinėjančią salą po ekologinės katastrofos. Kada pradėjai / kada atradai tarpdiscipliniškumą savo kūryboje?

R. P.: Daug skaitau ir norisi skaitymą permiksuoti, permąstyti ir paleisti. Rašau irgi tomis pačiomis temomis, kurias tyrinėju savo skulptūros instaliacijose, audio ir performansuose, tačiau kita forma. Tekstinė kūryba yra daugiau naratyvai. Skulptūros tam tikra prasme irgi, tiesiog jos labiau tam tikra

konkreči situacija, atsiradusi jau po naratyvo. Tarkim, šiame audio, kurį minėjai, klausytojai keliauja kartu su istorija, ją stebi, keičiasi. Tai kitoks mąstymo metodas šnekant apie tas pačias temas.

A. S.: *Bendradarbiauji su kitais kūrėjais tiek parodų erdvėse, tiek kartu kurdamas audio ar tekstinius kūrinus. Minėjai, kad Prahoje radai daug bendraminčių. Ką Tau suteikia šios kolaboracijos?*

R. P.: Kolaboracijos man svarbios, nes įprastai santykis su žmonėmis gan sunkiai mezgasi, esu uždara, bet pasitelkus meną, tai padaryti žymiai lengviau. Tai man išpildymas, esu su žmonėmis, kurie man artimi, ir tai labai malonus jausmas. Taip pat mes kartu mokomės kurti tomis temomis ir apie jas kartu mąstyti. Kalbu ne tik kūrybą, bet ir apie problemų sprendimus, mąstymo, metodų keitimą. Mums visiems įdomu, kaip pakeisti mąstymą, pirma, aišku, mūsų pačių, o po to visuomenės.

A. S.: *Minėjai, kad vasara Čekijoje – gan ramus atostogų metas, bet žinau, kad neseniai įvyko vienas simpoziumas. Kokius projektus vykda šiuo metu?*

R. P.: Jau penktus metus liepos mėnesį kartu su viena organizacija rengiame trijų dienų tarpdisciplininį simpoziumą *Les-Woods*, kuriame tyrinėjame žmogaus ir gamtos santykį. Kviečiami prisijungti mokslininkai, teoretikai, menininkai, tyrėjai. Vyksta intervencijos, performansai, paskaitos, skaitymai, vakarais – bendruomenės susirinkimas prie laužo ir kitos veiklos. Simpoziumą rengiame vienai iš kuratorių priklausančiame miške, kalnuose, nacionalinio parko teritorijoje. Tai man visada būna įdomi patirtis, nes kuruodama šį renginį sprendžiu įvairias dilemas, renku temas, formą ir visa kita. Tai širdžiai brangus projektas, maloni patirtis, leidžiame dienas miške, darome įvairias dirbtuves.

Yra ir kitas renginys – *Divoká Šárka*, vykstantis šalia Prahos esančiame nacionaliniame draustinyje. Taip pat jau penkerius metus rengiame ten kelių dienų susirinkimus, kuriuose tyrinėjame draustinio saugojimą, kalbame apie jį kaip apie žmogų ir kiekvienais metais tematizuojame vis kitą to „žmogaus“ aspektą. Šiais metais vykdome tris dienas trunkančius renginius, kurie tematizuoja mūsų kūnų persijungimą per maistą, kurį valgome. Šiame draustinyje yra buvę kolektyviniai sodai, iš jų liko daug slyvų, obelių ir kitų vaismedžių. Kiekviena diena bus susijusi su materialaus pasaulio ir žmonių kultūros aspektų perpynimu, ką galime gauti valgomo iš rezervacijos, ir tai bus mūsų materialus santykis su draustiniu. Mūsų tikslas – surasti dar vieną afektyvią, emocinę priemonę santykiui tarp mūsų *Šárka* sukurti. Taip pat bus lokali fermentavimo dirbtuvės, vaistinių augalų paieškos, rengsime paskaitą apie gėrybių rinkimą mieste, fermentuosime ir gaminsime. Mėnesio bėgyje susirinksime jų ragauti ir valgyti, šalia vyks performansas ir paskaita.

Ružta Putramentaite, *Homes for dwarfs*, 2020. Sukurta kartu su Marie Hola ir Dominik Bek Divoká S arka renginiui

A. S.: *Tai skamba netgi kaip meninis reitras, ne tik simpoziumas. Taip pat minėjai, kad rudenį Brno pristatysi savo skulptūras – Čekijoje tai bus artimiausia proga susipažinti su Tavo darbais gyvai.*

R. P.: Rudenį Brno bus rengiama didelė paroda, kurios tema – pasiruošimas ilgalaikiai kritinei padėčiai, socialiniam ir klimato pokyčiui, pačiais įvairiausiai aspektais. Tai gali būti instrukcijos, darbai, tematizuojantys pavojaus būklę, kurioje jau esame. Aš kursiu skulptūras, kurias jungsiu su audio tekstu. Kai kurios skulptūros turi kokonus, kuriuose bus integruoti žmonių balsų įrašai, metaforiškai kalbantys apie oro kaitimą, šilumos kilimą, kultūros ir ekonomikos išsideonimą produktyvumu. Tai pateiksiu kaip praeities scenarijų, mano instaliacijoje matysime griuvėjus, apaugusius nauju gyvenimu. Kalbėsiu apie tai, kas įvyko, kaip žmonės stengėsi adaptuotis, apie ką įprastai ir šneku savo darbuose.

Dievo kvadratai Žemaičių rankose. Ekfrastinis gidas

Eglė Elena Murauskaitė

Plungės Žemaičių dailės muziejuje iki pat 2024-ųjų pabaigos vyksta IX Pasaulio žemaičių dailės paroda, kuruota G. Giedraitytės ir N. Poškutės-Jukumienės. Vasarą ne vieną į pajūrį traukiantį meno (ar Instagramo) mylėtoją stabtelėti Plungėje pamasino Ž. Kempino instaliacija. Tačiau visa ekspansyvi ekspozicija Oginskių rūmuose su šviežia jėga derina naujus vardus su Lietuvos klasikais bei naujoje šviesoje rodo praeities kūrėjus. Šiame tekste kviečiu reflektyviam poetiniam pasivaikščiavimui kontekstiniais koridoriais. Tikiuosi, kad darbus jau mačiusieji atras papildomų sluoksnių, o dar nespėję jos aplankyti bus įkvėpti meninei piligrimystei į Žemaitiją.

I. Vaičaitytė, *Hidro*, 2022. Eglės Murauskaitės nuotrauka

ATSPINDŽIAI

(Ž. Kempinas, I. Zdanevičiūtė, U. Pilitauskaitė, I. Vaičaitytė)

Jauna sąmonė šėlsta rūsy ir sąskambiais aidi
Su arklidėse įkurdintu garbės svečiu
Įgudusiu žaisti metaforom, fizikos dėsniais
Įvaldęs atsitiktinumą
Jis suka dvimatę magnetinę juostą
Aplink baltą Saturno kubą

Spygliuota viela aplink kampuotą atminties šulinį
Toks sekus, kad telkšantis paviršius primygtinai ieško atspindžio
Kviečia persisverti per aštriabriaunę ribą
Damoklo dalgis ir atkirstas traukinio bėgis
Lyg žaisleliai supasi virš kultūrinės sąmonės
Iš sodžiaus į tremtį
O gal iš agrarinės provincijos į individuaciją žadinančią miesto kultūrą?

Raibuliai
Jūros
Distiliuotos į ežerą
Upės
Užspeistos į šulinį

Labanoro pakrašty
Miško akis, nematoma žemėlapy
Tamsios eglių blakstienos markstosi laiko paslapčiai
Kažkas iš jos ištempė už ausų
Alnio laumę
Ir įmetė į baseiną
Stačiakampiam chloruotam delne
Laumiuką išsups
Pradundančio traukinio dainos
Ar jo siela sutilps sumuštinų dėžutėn?

R. Inc irauskas, *Renovacija*, 2021. Parodos organizatorių nuotrauka

SALIONAS

(N. Erminas, Z. Inčirauskienė, R. Inčirauskas)

Aš taip jūsų laukiau
Šaukiau, kol užkimo garsiakalbiai
Mano tikrovės stiklas suskilęs
Paruoštas jūsų kraujo mėginėliams
Paskubomis juo papjausčiau šviesos
Bandžiau kaip jaukiau
Belaukiant man laikas į akmenį virto
Bet tirpsta parketas nuo žingsnių artėjančių
Ir išlaša sunkis

Pirštai skaičiuoja
Turmalino sėmkių mėlą
Raudonais likimo siūleliais
Kokia yra kiaušidžių malda?
Sulaukti kraujo ar pauzės?
Užteks savos gyvybės ar pridėti dar vieną?

Ar tokią kalbėjo siunta sugrąžintų promočių lūpos?
Traipiai apnertos
Tvirtų žemės moterų ašaros
Tvarkingai susuktos laukia
Kartoninėj Pandoros dėžutėj
Pasiruošusių atnarpliot raudoną kaspiniuką

Įkaitusių žvėrių šokis
Kur šilumos niekada negana
Kur sužvėrėję
Viską patys iš to, ką turim
Puskreiviai priestatai
Asimetriški buitės gerinimo pėdsakai
Kurių atsilankę svečiai mandagiai sutinka nepastebėti
Mieli kaip kaimo šunyčiai

L. Ringeliene s kūrinio *Poju ciai* fragmentas, 2018.
Parodos organizatorių nuotrauka

KVADRATU

(I. Šerpytė, K. Dzimidavičienė, L. Ringelienė, O. Judakova)

Ryški mėnulio dulkių šviesa
Krenta skiemenim ant močiutės rankų
Bežodė tėkmė, lietusi, rišusi ne vieną kartą
Šįkart suskyla
Į pilkšvus kraterio atspindžius
Apgedėjus, kas juntamai prarasta
Belioka susemti į rėmą

Pavirtę akmeniu persipina kadrai
Tuščiavidurės daugiabučių tikrovės
Pažado žiedas, ištemptas į keturis namų kampus
Trapus buitinis balansas
Sutaurintas marmuro minties svorio

Išvirkščia vilnonės nebūties pusė
Švelniai apsiveja pirštą po piršto
Megzta šaligatvis skyla
Pamiršta
Kad aukso dulkėse dievo pirštas mirkytas
Aštriai baksnoja
Paskutinę vidinę properšą

Ten
Busk, paskubėk
Dar ne per vėlu

Tau eina laiškai
Akvarelės ir krykščiančių kraujo kūnelių
Nuo Pauliaus
Apgailint suskilusius graikus
Iki Vilniaus suglamžytų sienų
Kur tik artimiausiems galima pasakot
Kad rožinės šviesos krenta po lygiai
Į visus prašančius delnus

V. Ulevičius kūrinio fragmentas. Eglės Murauskaitės nuotrauka

IŠ NAUJO
(A. Grašys, R. Daugintis, V. Ulevičius)

Organiškos struktūros
Surikiuotos į statišką simetriją
Mėgina kartoti kūrėjo žaidimą
Sprangi tamsos kasyba
Išdėliota į kultūrinį dekorą
Įrėmintas Sizifo nerimas
Šiaip ne taip suvaldžius chtonišką chaosą
Vos laikos ant lapo trapaus

Renesanso Merkurijų
Nupučia gintaro vėjas

Ir gieda rytelį aklas gaidys
Įniršio kumščiais
Priešinas aušrai audėja
Ir perveria žveją kuojos ašmuo

Devyniabrolė iš devynaukščio
Pamena liepos medinį inkstą
Kiaurai krūtinę krintančią žvaigždę
Žemei sugauti

Apie dezorientuojančią poeziją. Pokalbis su Kotryna Ūla Kiliulyte

Julija Šilytė

Kotryna Ūla Kiliulyte. Asmeninio archyvo nuotr.

Drauge su Milda Valiulyte kolektyviai dirbome su Kotryna Ūla Kiliulyte jau porą kartų. 2023 m. su Milda rengėme judančių vaizdų programą „Collective Dreaming“ Glazgo Šiuolaikinių menų centre (Centre for Contemporary Arts Glasgow). Tada palietėme istorijų pasakojimo ir aplinkos temas, kurios skleidėsi ir per Kotrynos kūrinį „Amateur Botanist“ (liet. „Botanikas mėgėjas“). Šiomet pavasarį Meno Avilyje Vilniuje jos du video kūriniai – „Diada“ ir „Švelnus prisilietimas“ – iš serijos „Arktinis pilnėjimas“ atidarė ir uždarė lietuviškų, ukrainietiškių ir škotų judančių vaizdų programą „Šių naktelių nemigau“ (angl. „to lay the wee one to sleep“), kuri taip pat pratęsė santykio su aplinka temą.

Kotryna Ūla Kiliulytė yra Glazge gyvenanti lietuvių kilmės menininkė, dirbanti išplėstiniame fotografijos lauke. Jungdama vaizdą, tekstą ir skulptūrinius objektus, ji įvairiais kampais plėtoja ekologinių ryšių temą.

Su Kotryna pasikalbėjome apie švelnumą, motinystę, atsakomybę, lopšines, klimato ir gamtinės aplinkos skurdėjimo psichologiją, jos vaikystę Šnipiškėse ir žmogų bei mišką kaip ekologinius rinkinius, holobiontus. Prie pokalbio parengimo prisidėjo Milda Valiulytė.

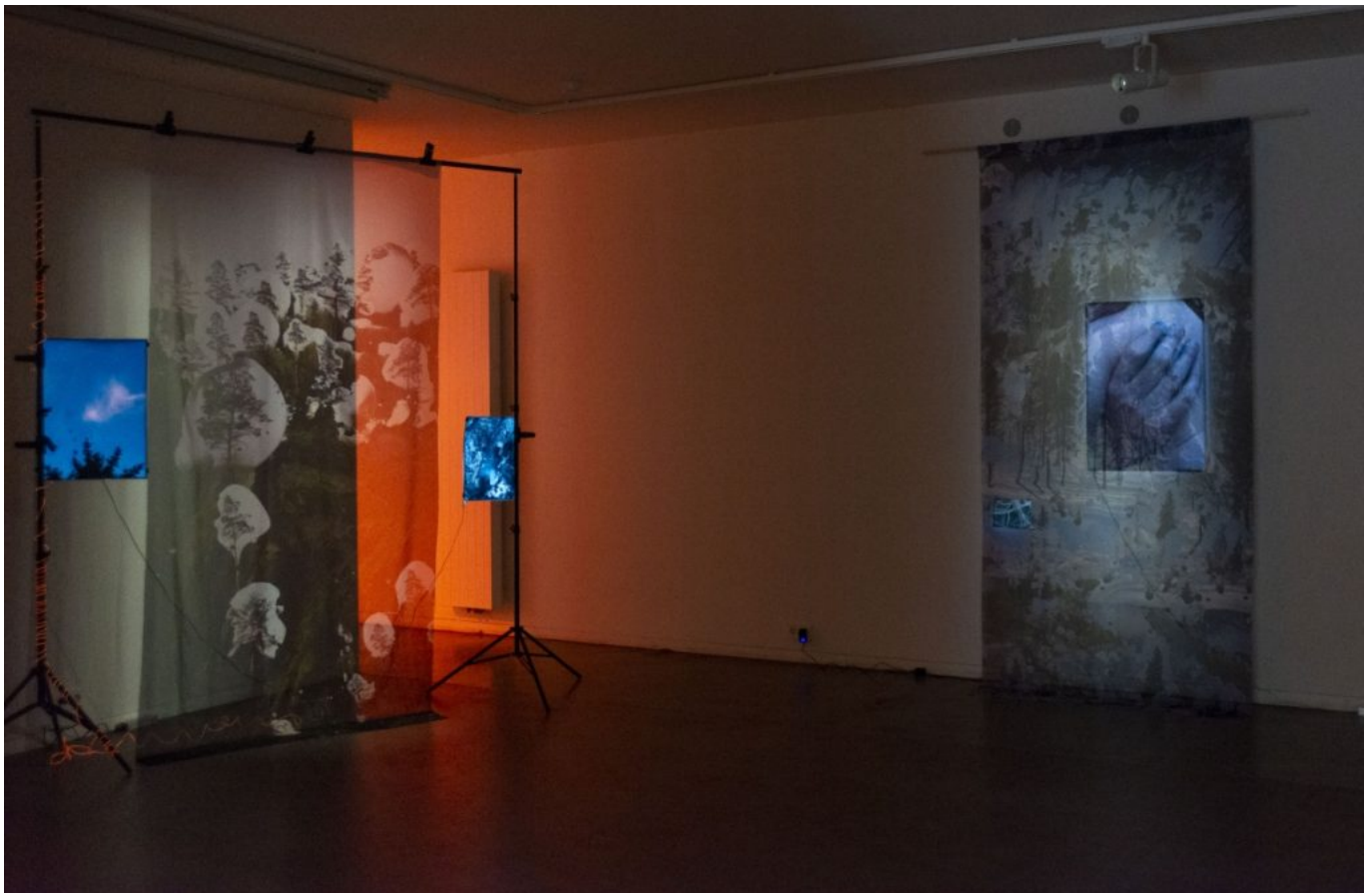
J. Š.: Pradėkime nuo to, kad jau esame kūrybiškai pažįstamos. Kai su Milda galvojome apie „Collective Dreaming“ programą, pagrindinis akcentas, apie ką ir kaip norėjome kalbėti, buvo švelnumas. Lietuviškame kontekste švelnumas pasirodė gan radikalus. Kaip galvojimas apie švelnumą ir to sąsaja su politine pozicija vyrauja tavo mąstyme ir kūryboje?

K. U. K.: Užčiuopei gerą giją. Apie švelnumą pradėjau galvoti, kai kūriau „Arktinio pilnėjimo“ visus keturis skyrius. Tuo metu skaičiau apie klimato kaitą ir klimato kaitos psichologiją. Kitoje medalio pusėje buvo nėštumas ir kūdikio auginimas atskirtyje pandemijos metu, tai dar labiau sustiprino šį siurrealų jausmą.

Naktys, dienos ir ilgi mėnesiai buvo dažnai praleisti vienatvėje nešiojant mažą, visiškai nuo tavęs priklausantį kūdikį, tą keistą naują padarą (šypsosi). Tada suvokiau, kad viskas, ko iki šiol išmokau – skubėjimas, karjeros ar kūrybinių tikslų siekimas, yra nieko verti svarbiausiose gyvenimo situacijose, kai prisilieti prie gimties, mirties, netekčių ar globos atsakomybių. Nesiekiau dalyvauti vakarietiškos greičio ir pasiekimo konkursuose, būti vienu iš jauniausių pripažintų menininkų. Bet norom ar nenorom dalyvavau tose lenktynėse, jaudinausi, ar pakankamai pasiekiau. O staiga pasirenki būti tokioje situacijoje, kurioje šie dėsniai nebegalioja. Kūdikio neperrėksi. Išmoksti, kad tik ramiu tonu ir kantrybe gali ko nors pasiekti.

Apie tai pradėjau galvoti kaip apie santykio su aplinka metaforą, alegoriją. Mąščiau ne tik apie gamtinę aplinką, tai ir santykis su kitais žmonėmis, ir atjauta. Rūpinimasis kitu yra nuvertintas kapitalizmo. Pandemija mums parodė, kokie dalykai yra mums svarbiausi, kai viskas užsidarinėjo. Staiga slaugės, seselės, medicinos profesionalai, žmonės, kurie prekybos centruose parduoda maistą, tapo vienadieniais herojais. O paskui jie vėl gyvena ant skurdo ribos, yra visiškai nuvertinami.

Mano motinystės patirtis į tai įsirašė. Tai yra milžiniškas neapmokamas darbas, stovintis ant lyčių pasidalinimo ribos, kurį daugiausia atlieka moterys. Kartais moterys ir vyrai pasidalina, kartais ne. Tada supranti, kad gerokai sunkiau yra nesurėkti ar netrenkti durimis, neišeiti. Visa tai, ką mes labai keistai suvokiame kaip kultūriškai vyriškas jėgas. Dažnai apibūdinama: „O vyriškas, stiprus, nedaugžodžiaujantis, nerodantis jausmų pakėlė balsą, trenkė durim ir išėjo“. O pabandyk žmogui su tokiomis savybėmis įduoti gležną, vos išgyvenančią būtybę, kad ji išgyventų ir užaugtų į nesužalotą žmogų. Tokia buvo šio galvojimo pradžia.

„Arktinis pilnėjimas“, Vilnius, Prospekto galerija. Kotrynos Ušlos-Kiliulytės nuotr.

J. Š.: Viena iš centrinių „Arktinio pilnėjimo“ temų yra lopšinė. Per ją mezgasi ryšys tarp dainuojančio ir to, kam dainuoja (dažniausiai vaiko ir mamos arba kito žmogaus, kuris rūpinasi augančiuoju). Dažnai lopšinių melodijos yra paprastos, bet ir liūdnos. Gal gali papasakoti, kaip apie jas mąstei?

K. U. K.: Darydama šį kūrinį, skaičiau apie lopšines, buvo tokia antropologinė teorija. Kartais lopšinės buvo naudojamos kaip saviterapija dainuojančiam (mamai, bet nebūtinai). Yra išlikusių lopšinių ne lietuviškų ir gal net ne škotų. Atsimenu, kad buvo paminėtos Afrikos tautos, kurios dainuoja apie baimes, dalykus, kurie kelia nerimą, pavojus.

Mano viename iš „Arctic Swell“ darbų yra dainuojama senąja škotų kalba. Lopšinė vadinasi „Highland Fairy Lullaby“ (liet. „Aukštumų fėjų lopšinė“). Ten dainuojama apie tai, kaip ji išėjo rinkti mėlynių ir padėjo savo kūdikį, o grįžusi jo nerado. Ji dairosi, mini, kad pamatė ūdrą, bet nepamatė savo kūdikio. Išgirdo gervę, bet neišgirdo savo kūdikio. Lopšinė turbūt iš Viktorijos laikų, nelabai sena. Mums šeimoje prilipo. Ją sužinojau iš savo partnerio šeimos. Jam dainuodavo mama, mano sūnaus gran (bobutė).

Dažniausiai tas, kas dainuoja lopšinę, eina per didelę gyvenimo metamorfozę atsakomybės link, ypač jei tai yra tapimas mama pirmą kartą. Daugelio žmonių, kurie tampa pagrindiniais mažo kūdikio globėjais (nebūtinai biologiniais), smegenyse įvyksta matomi pokyčiai. Juos galima fiksuoti magnetinio rezonanso tyrimais, kurie rodo, kad empatijos ir nerimo centrui suaktyvėja ir lieka visam gyvenimui. Tai atsitinka ir tėčiams, kurie negimdė, ir globėjams, ir įtėviams, ir seneliams – visiems, kas rūpinasi ir jaučia didelę atsakomybę. Man tai buvo labai įdomu. Lopšinė padeda išdainuoti nerimą, be kurio niekaip neišsivysiu šioje situacijoje.

J. Š.: Ką tuomet galėtum reikšti dainuoti lopšinę aplinkai ar santykiui su ja? Galvoju apie tavo naudojamą terminą solastalgiją ir ekonerimą, kurio nelabai naudoji. Nors abu nurodo į išgyvenimą dėl negatyvių aplinkos pokyčių, solastalgija labiau savyje talpina reakciją į praeities ir dabarties aplinkos pokyčius, o ekonerimas – į tai, kas dar gali nutikti. Įdomu išgirsti tavo mintis, kaip savo kūryboje galvoji apie šią ketveriukę: lopšinę, aplinką, laiką ir išgyvenamą patirtį?

Dirbdama ties antruoju „Arctic Swell“ video darbo skyriumi „a simple melody atoms buzz like linden trees in July“ (liet. „paprasčiausia melodija atomai zvimbia kaip liepos liepą“), kurio garso takelis ir yra dvi lopšinės, galvojau apie planetos ir savęs ramimą, liūliavimą. Nerimas, baimė, išgyvenimas dažniausiai yra neproduktyvūs jausmai. Veikti sukaustymam nerimo būna sunku, dažnai ir neįmanoma. Randant savyje vidinės ramybės, o ji man asocijuojasi su vidine stiprybe, galime imtis pirminių žingsnių situaciją keisti. Tad nusiramimas, man atrodo, yra pirmas žingsnis ekologinio mąstymo ir veikimo link.

Mes puikiai žinome, ką turime pakeisti, kad sulėtintume ar bent sumažintume žmogaus sukeltos klimato kaitos padarinius. Visų pirma, turime atsisakyti iškastinio kuro naudojimo. Taip pat pereiti į kitokį ekonominį modelį, kuris leistų naudoti atsinaujinančius išteklius, sumažintų vartojimą bei gamybą, nebūtų paremtas beribiu pramonės bei vartojimo augimu. Mes visa tai žinome ir vis tiek trypčiojame vietoje, kapitalizmo gnaužuose. Čia laikas tampa svarbus, nes mes gyvename permainų laikais – ši avarija jau vyksta. Ji nebus kažkada tuoj, po metų ar dešimtmečio. Mes esame joje dabar. Europoje padarinius kol kas jaučiame mažiau ir švelniau, bet kitose pasaulio vietose, vadinamuosiuose globaliuose pietuose, bendruomenės jau skursta, badauja, neturi geriamo vandens. Todėl klimato kaitos klausimas yra labai politinis, jo pjūvyje veriasi rasinė, lyčių bei ekonominės nelygybės.

Taip šie elementai – lopšinė, aplinka, laikas ir išgyvenama patirtis – „Arctic Swell“ video darbuose tampa įrankiais ar struktūra, pagal kurią konstruoju radikalaus švelnumo naratyvą. Per juos ieškau atsakymų į klausimą, kokia individo rolė šioje klampioje situacijoje ir kaip veikti kolektyviai.

„Diad“, „Arktinis pilnė jimas“, paroda „A Simple Melody“, „Street Level Photoworks“. Eoin Carey nuotr.

J. Š.: *Pakalbėkime apie kultūrinės skirtis tarp santykio su aplinka bei gamta Škotijoje ir Lietuvoje. Kokios tavo asmeninės įžvalgos?*

K. U. K.: Vilniuje augau labai kaimiškomis sąlygomis. Pirmus šešiolika metų gyvenau mediniame namuke Šnipiškėse, kurio jau nebėra. Buvau trečia karta, ten gimusi. Šalia buvo daržas ir sodas. Sandėlis su malkomis, nes namukas buvo malkomis kūrenamas. Kol buvau visai maža, buvo tik lauko tualetas, o paskui atsirado ir viduje. Dušą mes įsitaisėm, kai man buvo 10 ar 11 metų. Baltojo tilto dar nebuvo tada, nors gyvenom 15 minučių nuo miesto centro pėsčiomis.

Šeima tame darže viską ir augindavo. Vėlyvu sovietmečiu ir ankstyvaisiais nepriklausomybės metais žmonės soduose viską augindavo ne visai iš malonumo kaip allotments (red. past. – išnuomojamas žemės sklypelis daržovėms ar kitiems augalams auginti) vidurinė klasė Škotijoje – paaugini tris pomidorus, nes tai hobs. Lietuvoje tai buvo labiau išgyvenimo dalykas, kad bulvės, kurias užsiauginsi, būtų pigesnės.

Kai mano šeima atvažiuoja į Škotiją, klausia, kada prasideda gamta išvažiavus iš Glazgo. Ką mes Lietuvoje vadiname „gamta“, dažniausiai yra miškas. Eini, eini ir nematai nei mašinos, nei žmogaus. Už pusvalandžio mašina nuo Vilniaus centro jau esi tokiuose miškuose. Važiuojant tarp Glazgo ir Edinburgo traukiniu, tai juk nėra gamtos. Visur tęsiasi priemiesčiai, paskui perauga į atskirus miestelius ir miestus. Kad pasiektum, kiek truputį labiau natūralią (čia tie žodžiai labai sudėtingi) gamtą, kuri nesijaustų kaip country park (red. past. – parkas už miesto, skirtas rekreacijai), kažkada susodintas didikų, reikia pavažiuoti toli ir man to dažnai trūksta. Vienos dienos kelionėms galima aplink Glazgą pavažinėti, bet tokios vietos yra su didelėmis stovėjimo aikštelėmis ir skirtos tam, kad žmonės eitų pasivaikščioti ir savo šunis pavadžioti. O man patinka vaikščioti po nykius laukus ir miškus, kokie yra netoli Vilniaus.

Labai sunku apibendrinti kultūrinės skirtis. Lietuvoje daugybė žmonių vis dar turi „kaimą“ – kur važiuojama, lankomi giminaičiai. Yra tik viena arba dvi kartos tarp žemę dirbusių ir dabartinių jaunų miesto žmonių. Mano rate Škotijoje beveik visi yra augę miestuose arba priemiesčiuose, todėl santykis su gamta yra kiek kitoks. Tie, kurie nori ištrūkti iš miestų, kopija į kalnus arba keliauja su palapinėmis.

J. Š.: Paminėjai Šnipiškes. Kokie prisiminimai veriasi vaikystės Šnipiškėse pjūvyje?

K. U. K.: Kai galvoju apie tą namą, sodą ir daržą, ypač kai seneliai buvo šalia, atrodo, kad tai buvo tobula vaikystės patirtis. Galėjau patirti ir miesto malonumus, ir gyventi kaimiškai. Bet, žinoma, tame rajone buvo skurdo ir įvairių kitų su tuo susijusių dalykų. Nebuvo jis niekada labai saugus. Aplink mūsų namą buvo tvora, bet už jos dulkėtomis gatvėm bandom lakstydamo laukiniai šunys. Čia tokie ankstyvieji devyniasdešimtieji. Daug buvo žmonių su alkoholio problemomis. Aš visada ten mėgau gyventi, bet, pavyzdžiui, mano tėvai norėjo išsikraustyti, gyventi daugiabutyje su šiltu vandeniu ir šildymu, ir vonia.

Dar pamiršau paminėti, kad mano bobutė ir jos mamos, kurių tai buvo namai, buvo Vilniaus lenkės. Jos visą gyvenimą gyveno Vilniuje, bet pirma tai buvo Lenkija, paskui Sovietų Sąjunga, paskui tapo nepriklausoma Lietuva. Identiteto klausimais niekada nebuvo grynakraujė ir man tai niekada nebuvo svarbu. Užaugau su dviem kalbom. Bobutė su manimi ir mama kalbėjo lenkiškai. Tai buvo mūsų lenkiško Vilniaus gabaliukas, kurio dabar nebėra ir kurį dabar padeginėja. Jei ten liks keli namukai ateityje, tai turbūt bus muziejus.

J. Š.: Dabar dirbi ir Glazgo universitete Vienos sveikatos institute. Vienos sveikatos idėja pripažįsta, kad norėdami užtikrinti optimalią sveikatą, turėtume žiūrėti į žmonių, gyvūnų, augalų ir aplinkos tarpusavio sąsajas. Ar ši akademinė aplinka daro įtaką tavo kūrybinei praktikai?

Taip pat galvoju apie struktūras ir infrastruktūras, kurios, labai plačiai sakant, globaliai formuoja santykį su aplinka. Ką reiškia dirbti universitete, tarp kurio alumnų yra ir Džeimsas Vatas, garo mašinos išradėjas?

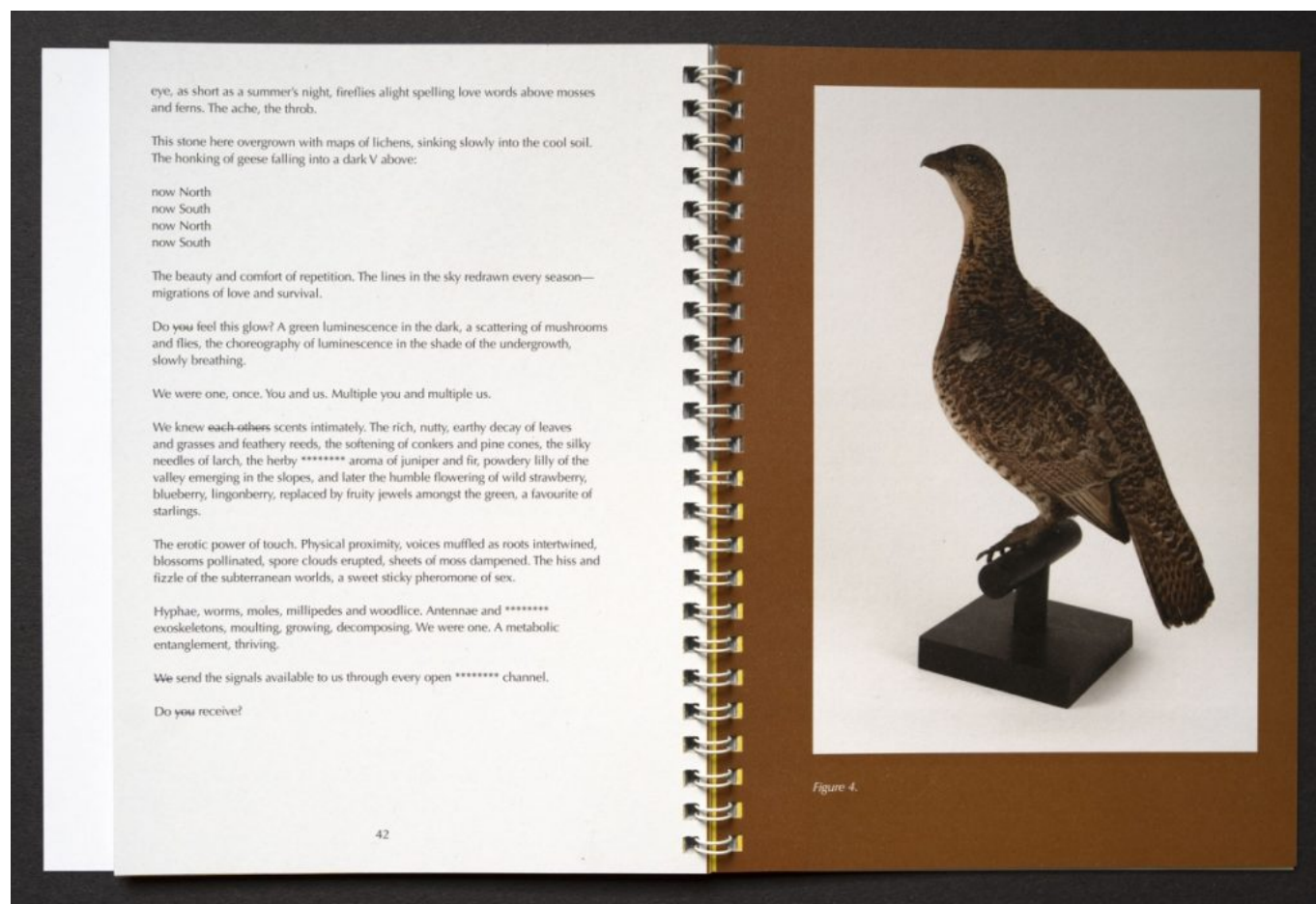
K. U. K.: Kaip ir daugelis menininkų, derinu savo kūrybinę praktiką su vadinamuoju dienos darbu (angl. day job). Iš tiesų man pasisekė, kad per pastaruosius beveik aštuonerius metus dirbu arba archyvo skaitmenizavimo srityje, arba Vienos sveikatos tyrimų institute Glazgo universitete. Dar retkarčiais dėstau kaip kviestinė dėstytoja Glasgow School of Arts. Visos šios rolės, žinoma, daro įtaką mano praktikai.

Iš archyvų skaitmenizacijos išsinešiau fotogrametrijos techniką („Amateur Botanist“ ir „Arctic Swell“ darbai), darbą su tikrais ir fiktyviais archyvais (senesnis darbas „Impossible Colonies“ ir dabar vystomas „Sylvan“) bei popieriaus marmuravimo techniką (nauja koliažų serija „Holders“).

O Vienos sveikatos institutas mane įkvėpė tuo, kad globalios, didelės ir svarbios temos yra tyrinėjamos per labai konkrečius ir mažus pokyčius, pavyzdžiui, poros laipsnių temperatūros skirtumą cirkadiniams paukščių ritmams, lašišų virškinimo sistemų tyrimą kaistančio klimato kontekste ir pan. Man patinka dirbti su skirtingais masteliais, tokia lyg dezorientuojančia poezija, kylančia iš dangaus kūnų sugretinimo su hormoniniais ritmais ar satelitų stebėjimo duomenų santykiu su žiedadulkių kelionėmis. Džiaugiuosi, kad patekau tarp būtent tokių mokslinių tyrimų, o ne į verslo studijų departamentą.

Dėl struktūrų, kurios formuoja santykį su aplinka, man irgi labai įdomu, kaip ir kodėl sklinda žinojimas. Matome daugybę atvejų, kai tyrimų duomenys iškraipomi ar pristatomi tendencingai siekiant tam tikrų rezultatų. Didžiųjų industrijų lobizmas dirba stipriai ir dėl to esame paveikti įvairių, dabar jau paneigtų tyrimų, pavyzdžiui, apie alkoholio, mėsos ar riebalų vartojimą. Na, o iškastinio kuro pramonė deda visas pastangas, kad tik toliau visu pajėgumu degintume kurą.

Nežinau išties, ką reiškia dirbti universitete, kuriame mokėsi Džeimsas Vatas. Universitetai yra gana prieštaringos institucijos, nors turbūt vis tiek rinkčiausi dirbti edukacinėje ar mokslinėje aplinkoje nei didelėje korporacijoje. Studentų bendruomenė Škotijoje yra gana aktyvi, o ir darbuotojai priklauso profesinėms sąjungoms. Taip galime daryti spaudimą universitetui dėl tokių etinių klausimų kaip investavimo į ginklų ar iškastinio kuro pramonę nutraukimas.

„Sylvan“ (Letter 02). Kotrynos Ušlos-Kiliulytės nuotr.

J. Š.: *Pabaigai noriu paklausti apie tavo naujausią darbą „Sylvan“, tekstų ir vaizdų leidinį. Tavo kūryboje santykis su aplinka yra tiek abstraktus, tiek konkretus. Štai paskutinis leidinio tekstas yra meilės laiškas tarp Belovežo girios ir Kaledonijos miško. Laiškuose, interpretuotuose užslaptintos mokslininkų grupės, daug nebaigtų sakinių ir išimčių ar išbrauktų žodžių. Leidinio pabaigoje prisipažįstama, kad galima paprašyti pagalbos interpretuoti tekstą. Norėčiau paprašyti vienos konsultacijos. Gal gali ir plačiau papasakoti apie šį projektą?*

K. U. K.: „Sylvan“ gimė iš kelių įkvėpimo šaltinių. Nors iki šiol daugiausia dirbau su vizualiais projektais, žodžiai ir tekstai į juos ėmė skverbtis jau prieš keletą metų. Pradžioje kaip video darbų garso takeliai ar dialogai, vėliau – ir kaip atskiras tekstų leidinys „Arctic Swell“. Matyt, pagaliau pradėjau vaduotis iš antrosios-trečiosios kalbos limitų gniaužtų ir atsipalaidavau rašydama angliškai. Savo kitakalbystę stengiuosi išnaudoti rašydama, ji man padeda išvengti klišių.

Trys darbai, pateikti „Sylvan“, yra ir atskiri, ir susiję. „Holders“ koliažų serija pradėjau dar prieš pandemiją ir ilgai užtrukau išmokti senovinę popieriaus marmuravimo techniką. Jie dar nebuvo niekur eksponuoti, tad laukiu tinkamos erdvės ar tinkamos progos. „Myriad Forest“ apsakymas gimė visai netikėtai – jis tiesiog atėjo man į galvą po savaitės, praleistos Belovežo girioje. Grožinių kūrinų, o ypač mokslinės fantastikos (o gal čia labiau strange fiction?), rašyti niekada neplanavau, kol forma pati nepasisiūlė mano vystomoms temoms.

Na, o „Sylvan“, kurį galėčiau pavadinti eksperimentiniu apsakymu, yra mano dabar vystomo projekto šerdis. Prieš beveik metus pradėjau vystyti interdisciplininį projektą, kuris ir sukasi aplink šių dviejų miškų komunikaciją. Filmavau bei įrašinėčiau garsus keliose vietose Škotijos Kaledonijos miško likusiuose ploteliuose bei Belovežo girioje Lenkijoje. Paraleliai kuriu skulptūrinius objektus ir rašau. Kalbu labai plačiai – apie ekologiją, biologinę įvairovę, metamorfozę, tačiau norėjau šioms temoms rasti konkretesnį priėjimą. Įsivaizduojamas scenarijus irgi galbūt iš mokslinės fantastikos sferos padeda įvesti struktūrą, griaučius į abstraktesnę mintį. Nors skaitau ne tiek, kiek norėčiau, tačiau pastaruosius keletą metų labiausiai įstrigusios knygos priklausė „strange fiction“ ar mokslinės fantastikos žanrams. Kartais tokie kūriniai su visais jų įsivaizduojamais pasauliais apie mūsų pasaulį pasako daug daugiau nei aplinkos stebėjimas ar dokumentika.

Teksto interpretacija kol kas pasidalinti negaliu. Ji ateityje bus pateikta vizualinių- skulptūrinių objektų forma, kai kitos darbo dalys bus baigtos. „Sylvan“ yra mano fantazija apie susikalbėjimą su kitomis gyvybės formomis (more-than-human), apie tarprūšinį intymumą. Gan paprastai šio naujo darbo idėja gimė iš meilės miškams. Geriausiai jaučiuosi ir lengviausiai kvėpuoju žaliuose šventyklose: Dzūkijos pušynuose, kalnuotuose, nykstančiuose Škotijos miškuose, apkerpėjusiose Suomijos giriose. Tuomet pradėjau skaityti apie miškus, apie medžius, ekosistemas, kalbėjau su mokslininkais, susižavėjau tyrimais biologijos srityje, paneigiančiais biologinio individo idėją. Individas yra ne tik ekosistema, bet tų ekosistemų rinkinys. Holobiontas. Miškas yra holobiontas, aš irgi. Mus jungia daugialypiškumas, apie kurį „Sylvan“ iš principo ir yra. Pati nekantrauju pamatyti, kuo virs baigtas kūrinys su visais jo audiovizualiniais bei skulptūriniais elementais.

J. Š.: Ačiū už pokalbį, Kotryna. Ir ačiū Mildai!

K. U. K.: Ačiū jums! Ir iki kitų susitikimų.

„Išsišaknijimai įsišakojimai“. Pokalbis su Laima Stasiulionyte

Augustas Čičelis, Marija Martinaitytė

Laimos Stasiulionytės paroda „Išsišaknijimai įsišakojimai“. Severinos Venckutės nuotrauka.

Rugsėjo 12 d. Vilniaus queer galerija „išgirsti“ atveria fotomenininkės Laimos Stasiulionytės pirmąją personalinę parodą „Išsišaknijimai įsišakojimai“, kuri veiks ja prasidedančio Vilniaus queer festivalio „Kreivės“ metu ir „išgirsti“ skaityklos dienomis iki rugsėjo 26 d. Šia proga apie kūrybą ir parodą su Laima kalbėjosi parodos kuratoriai Augustas Čičelis ir Marija Martinaitytė.

Augustas Čičelis, Marija Martinaitytė: Kuo pasikeitė fotografavimo procesas, santykis su fotografija nuo tada, kai tik pradėjai fotografuoti?

Laima Stasiulionytė: Sunku užčiuopti, kaip keitėsi mano santykis su fotografija – visada turėjau ganėtinai nemažai skirtingų kryptių. Procesas mano atveju gan dažnai buvo chaotiškas, nes niekada nebūdavau išsirinkus, ką konkrečiai darysiu. Galiu šiek tiek papasakoti, kaip jis keitėsi su autoportretais. Mano autoportretai – tie, kuriuos laikau rimtesniais, daugiau man reiškiančiais – prasidėjo nuo to, kad tikrai buvo labai bloga psichologinė būsena, atsirado psichosomatinų dalykų, kurie labai persiduodavo kūnui. Tada kažkaip sąmoningai ar nesąmoningai kilo šitas sprendimas – kalbėti apie tas būsenas, ir labai natūraliai pajaučiau, kaip galiu išreikšti savo kūną ir jo įtampą, tą jauseną. Turbūt pirmi mano autoportretai ir atsirado, nes jaučiau, kad apie tai galiu kalbėti būtent tokiu būdu.

Man įdomu ir kitos fotografijos kryptys. Bet supratau, kad neveiktų, jei kitas žmogus, kuriam papasakočiau apie emociją ar dar ką nors, tai atkartotų prieš mano objektyvą. Tai tiesiogiai susiję su manim, mano kūnu, ir atrodo, kad nelabai įmanoma, jog kitas žmogus perteiktų tiksliai, ką jaučiu ir kaip

jaučiuosi. Tai labai natūralus, tik nežinau, ar sąmoningas pasirinkimas. Tuo metu man tai buvo vienintelis būdas viską iškomunikuoti.

A.Č., M.M.: *Kaip keitėsi autoportretai?*

L.S.: Pradžioj buvo atskirties momentas, vienišumo, emocinio atsiskyrimo nuo aplinkos, nuo žmonių, nuo visko. Man atrodė, kad dalykų, kurie su manimi vyksta, tuo metu negalėjau verbalizuoti. Man būdavo sunku kalbėti su žmonėm apie tai, ką patiriu. Bet laikui bėgant, kai pradėjau skirti daugiau dėmesio psichologinei sveikatai, pradėjau jausti, kad labai iš lėto atsiranda ir mano atvirumas tam tikriems dalykams. Supratau, kad galiu sau leisti fotografuoti save taip, kaip noriu ir jaučiuosi. Paskui pradėjo atsirasti ir aplinka fotografijose. Nebe visiška bedugnė, kuri galbūt buvo iš pradžių. Ir tada aplinka galbūt palaipsniui laisvėja, įvairėja: pirma tik namie, o tada atsirandu ir lauke. Aš jaučiuosi vis saugiau tiesiog tai darydama, nebūtinai atsiskyrusi nuo absoliučiai visko pasaulyje. Kartu atsiranda ir santykis su artimais žmonėm, su kuriais irgi galiu jaustis saugiai. Tada ir jie po truputį integruojami į mano fotografiją.

Laimos Stasiulionytės paroda „Išsišaknijimai įsišakojimai“. Severinos Venckutės nuotrauka.

Laimos Stasiulionytės paroda „Išsišaknijimai įsišakojimai“. Severinos Venkutės nuotrauka.

A.Č., M.M.: *Minėjai, kad dirbi intuityviai, intuityvumas buvo svarbus tavo gyvenime ir kuriant šią parodą. Kaip intuityvumas veikia ir ką reiškia tavo kūryboje?*

L.S.: Aš niekada, kaip minėjau, neturėjau labai aiškios vienos krypties, sąmoningai pasirinkto tyrimo. Galbūt todėl, kad man tai atrodė labai nenatūralu. Dėl to visas procesas remiasi intuicija. Nes aš tuo metu ne tik nelabai galvoju, ką darau, bet kartais netgi specialiai stengiuosi visko aiškiai neapsibrėžti – viduje jaučiu norą būti nuoširdžia su tuo, ką aš darau. Kai bandau labai aiškiai apsibrėžti, man atrodo, kad tas nuoširdumas dingsta – tada jau kuruoji savo veiksmus. Seniau vėlgi tai buvo visiškai nesąmoningas dalykas. O kažkuriuo metu, kai supratau, kad taip vyksta, man netgi pradėjo patikti.

Intuicija labai įvairiai pasireiškia. Bet kokia veikla, bet kokia aplinka, erdvė, kur aš esu tuo metu, dažnai atsiremia į jausmą plačiąją prasme, kurį užfiksuoju gamtoje ar objektuose. Kažkaip pradėdau šnekėti apie jausmą kaip apie estetiką. Kartais tai būna labiau klasikinis jausmo supratimas. Tai gali būti šviesos ruožas. Ir man kartais sunku papasakoti, ką užfiksavau, kodėl tai pasirinkau. Čia ir atsiranda intuicija, nes leidžiu sau pernelyg negalvoti, nepersvarstyti momento, ir noras jį pagauti atsiranda visiškai natūraliai. Intuicija mane paskatina užfiksuoti dalykus.

A.Č., M.M.: *Ką norėtum, kad pastebėtų parodos lankytojas?*

L.S.: Tikėčiausi, kad lankytojas kažką pajus, jam surezonuos emociškai. Aišku, labai svarbi parodos dalis yra išdėstymas ir estetiniai dalykai. Bet turbūt svarbu, kad patirtų ir suprastų, apie ką kalbu šituose darbuose.

Man dar sunku kalbėti apie lankytoją, atrodo, kad tai nuo manęs atsietas procesas: kas vyksta, kai ateina lankytojas. Apie dalykus, kurie man svarbūs, parodoje kalbu darbais, galbūt tekstu. Tai jau yra pasakyta prieš lankytojui ateinant. Šiek tiek sudėtinga šnekėti apie šitą lūkestį, nes kiekvieno lankytojo patirtis yra individualus procesas. Tai va. Taškas. Nenoriu, kad būtų per rimti.

A.Č., M.M.: **Ką tau reiškia parodos pavadinimas? Nors ne viena jį sugalvojai, bet nuo pat pradžių sakei, kad tau jis artimas.**

L.S.: Parodos pavadinimas atsirado šnekant, ruošiantis parodai su Augustu. Už tai esu jam labai dėkinga. Pradžioje jis pasiūlė šiek tiek kitokį variantą, bet man iš karto tapo labai svarbūs prasminiai apkeitimai – ne įsišaknijimas, o išsišaknijimas. Kaip ir mano autoportretuose, labai svarbus mokymasis būti kitaip.

Laimos Stasiulionytės paroda „Išsišaknijimai įsišakojimai“. Severinos Venckutės nuotrauka.

A.Č., M.M.: **Ar tai susiję ir su ryšiu su aplinka?**

L.S.: Šiek tiek sunku apie tai kalbėti, nes man pačiai vis dar yra nemažas emocinis krūvis, kai bandau komunikuoti: vaizdais kažkuriuo metu išmokau, bet verbaliai dar ne visada ir ne visomis aplinkybėmis. Išsišaknijimas tampa bandymu išgyvendinti skausmingų patirčių padarinius. Tai procesas, labiau vykstantis iš vidaus. O įsišakojimai – ateina iš aplinkos – įsispaudžia į tave, keičia tavo būvį. Palieka įspaudus, žymes, bet ir aš skleidžiuosi į aplinką.

A.Č., M.M.: **Ką tau reiškia ši paroda? Kaip veikia parodos erdvė?**

L.S.: Kadangi ši paroda yra pirma asmeninė, tai džiaugiuosi, kad ji vyksta nedidelėje erdvėje. Tai yra mano prisistatymas, kvietimas susipažinti. Ir šita erdvė man leidžia gan nuoširdžiai tvarkytis su darbais, galbūt paieškoti įdomesnių sprendimų. Konvencionalioje erdvėje turbūt būtų sudėtingiau tai daryti. Ir komanda, su kuria ruošiu parodą, man svarbi. Supratau, kad būtų labai sunku, jeigu nepasitikėčiau žmonėmis. Jaučiu, kad tikrai yra labai daug rūpesčio, man duodama pakankamai erdvės plėtoti, galvoti, rinktis. Nemanau, kad vienai būtų pavykę dabar priėti iki asmeninės parodos. Nežinau, niekada nemoku gražiai užbaigt sakinių, visada lieka, ant ko kabo...

Man sunkiau yra žodžiais šnekėti apie šiuos dalykus, tai svarbu įtraukti momentą, kad vis tiek kažkaip dalinuosi, nors ir sudėtinga.

Be atsitraukimo. Lietuvos sezono Prancūzijoje pradžia

Rosana Lukauskaitė

Svajonės ir Pauliaus Stanikų paroda „Kilmės“ Lietuvos ambasada Prancūzijoje. Eglė s Marijos Ž elvyte s nuotr.

Pastarosiomis dienomis vis mintimis sugrįžtu prie straipsnio, kurį turiu parašyti „Lietuvos sezono Paryžiuje“ kontekste. Nors aplankiau nepaprastai įspūdingas parodas, kurios turėtų mane įkvėpti, negaliu atsikratyti tam tikros vidinės abejonės. Matant savo šalies menininkus, eksponuojamus tokiose prestižinėse erdvėse kaip Pompidu centras, neabejotinai kyla pasididžiavimo jausmas, tačiau tuo pat metu atsiranda klausimas, kodėl turime palikti savo šalį, kad pažvelgtume į savo kultūros paveldą kitomis akimis? Argi negalėtume to paties atradimo jausmo patirti namuose? Šis klausimas mane glumina ir stabdo – nežinau, nuo ko pradėti. Kaip rasti tinkamą naratyvą, kuris ne tik prasmingai analizuotų parodas, bet ir nebūtų paviršutiniškas? Šis vidinis prieštaravimas tarp pasididžiavimo ir abejonių mane skatina permąstyti požiūrį. Ar mūsų kultūrai reikia išorinio pripažinimo, kad galėtume ją vertinti kaip ypatingą? Kodėl jaučiame poreikį tarsi „patvirtinti“ savo kultūrinį identitetą tarptautiniu mastu? Galbūt šis prieštaravimas ir yra esminė mano apmąstymų dalis? Gal nereikia ieškoti per prievartą sukonstruotos, dirbtinai sudėtingos analizės? Jei mintyse vyksta nuolatinis dialogas tarp pasididžiavimo ir subtilaus nusivylimo, gal reikia kalbėti būtent apie tai?

Noriu pabrėžti, kad nusivylimas nėra nukreiptas į mūsų menininkų kūrinis – jie neabejotinai yra aukščiausio lygio ir verti pasaulinio dėmesio. Mūsų pastangos atrodyti „kitokiais“ neretai atrodo pritemptos, tarsi stengiamės demonstruoti savo išskirtinumą, kai iš tikrųjų daugelis šių parodų lankytojų yra tie patys lietuvių kuratoriai, gidai ar kultūros veikėjai, kurie čia atvyksta kaip turistai, tarsi norėdami pamatyti lietuvių meną už Lietuvos ribų, bet vis tiek išlaikydami uždara, „savų“ ratą. Sprendžiant iš atidarymo renginių ir į juos susirinkusios lietuvių publikos, kyla klausimas, ar šie renginiai iš tiesų pasiekia prancūzus, kuriems ir yra skirti. Kita vertus, sezonas dar tik prasidėjo, todėl

dar reikia laiko įvertinti, ar mūsų menas pritrauks platesnę prancūzų auditoriją. Kaip teigia prancūzų filosofas ir sociologas Pierre Bourdieu, kultūrinės ir socialinės grupės konkuruoja dėl simbolinio kapitalo – pripažinimo, statuso ir prestižo. Būtent tarptautinis pripažinimas tampa simboliu kapitalu, kuris suteikia tautai galimybę padidinti savivertę. Jaučiame egzistencinį poreikį būti pripažinti, kad galėtume pripažinti save.

Svajonės ir Pauliaus Stanikų paroda „Kilmės“ Lietuvos ambasada Prancūzijoje. Egle s Marijos Ž elvyte s nuotr.

Šios tapatybės apmąstymų dilemos aiškiai atsiskleidžia ne tik lankytojų įspūdžiuose, bet ir menininkų kūryboje, kaip rodo Pauliaus ir Svajonės Stanikų paroda „Kilmės“ (kuratorė Julija Palmeirao), kurioje jų ilgesys ir bandymas rasti savo vietą tarp dviejų kultūrinių erdvių tampa centrine ašimi. Paroda, eksponuojama buvusio prancūzų kompozitoriaus Ernesto Chausson'o rezidencijoje, dabartinėse Lietuvos Respublikos ambasados salėse, atveria įtampą tarp vietos ir tapatybės klausimų. Nepaisant kelių dešimtmečių, praleistų užsienyje, menininkai negali visiškai atsiskirti nuo lietuviškų šaknų – pabėgimo nėra. Jų parodoje sukurtas instaliacijų labirintas yra tarsi primygtinai nepatogus, nes erdvė, skirta masyviems piešiniams, atrodo per ankšta – joms reikia daugiau erdvės. Būtent šioje estetinėje ir fizinėje trintyje iškyla požiūrio disonansas: dvasinės tėvynės vaiduoklis prasiskverbia pro estetinės gimtinės (Prancūzijos), kurioje menininkai dabar kuria, aurą. Ši priešprieša tarp dviejų kultūrinių erdvių ne tik išryškina asmeninio ir tautinio identiteto sąveikas, bet ir atspindi platesnius šiuolaikinės meno praktikos apmąstymus.

Menininkai gilinaisi į pirmojo Nepriklausomos Lietuvos valstybės pasiuntinio Prancūzijoje Oskaro Milašiaus kūrybinį palikimą – poeto, kuris rašė prancūzų kalba, tačiau visą gyvenimą puoselėjo gilų ryšį su Lietuva, nors niekada joje negyveno. Milašiaus asmenybė, turinti paradoksalią dualizmą – būti atstovu Lietuvos kultūrai, bet tuo pat metu gyventi ir kurti svetimame kultūriniame kontekste, tampa simboliu raktu į šios parodos naratyvą. Jo kūryboje užkoduotos universalios egzilio ir kilmės temos, kurios rezonuoja su šiuolaikiniais menininkais, ieškančiais sąsajų tarp asmeninio ir tautinio identiteto. Šis egzistencinis pasidalijimas tarp dviejų pasaulių, tarp dviejų kalbų tampa centrine parodos idėja, kviečiančia lankytojus mąstyti ne tik apie Lietuvos kultūrinę diplomatiją, bet ir apie tautinės tapatybės

prigimtį bei jos vietą globaliame pasaulyje.

Kai namai tampa abstrakčia idėja, o ne vien fizine vieta, menininkai sąmoningai į savo kūrybą integruoja asmeninio gyvenimo fragmentus ir naratyvus: senelio Petro Vaivados skulptūrų maketus, anūkės piešinį, žiemojant Argentinoje pigiai įsigytus kiaušinius, nikotino gumą. Šie kasdienybės elementai persipina su naratyvais, primenančiais Milašiaus pasakų motyvus, kartu gvildenant šiuolaikines ir istoriškai svarbias išveivijos, ypač lietuvių Prancūzijoje, temas. Šitaip jų kūryba tampa tiek asmeninės, tiek kolektyvinės atminties lauku, kur kultūrinė migracija ir identiteto paieškos susitinka su intymiais buities atspindžiais. Norėdami iš naujo apmąstyti savo tapatybę, įsitikinimus ir vertybes, esame priversti pereiti per simbolinį katarsio aktą – tarsi sudeginti juos metaforinėje amžinojoje ugnyje, kurioje destrukcija ir atgimimas tampa neatsiejami. Šią idėją menininkai išreiškia instaliacijoje, kurioje po fortepijonu įrengta liepsnos kompozicija, o ant fortepijono iškilęs kryžius sujungia žemiškąją kūrybą ir transcendentinę, dvasinę atgailą.

Vienoje iš erdvių aidinti skaudi aukštaičių rauda („Sudiev, sudiev, mano brangieji nameliai / Sudiev, prigimtoji šalala...“) kelia asociacijas su dokumentiniu filmu „The Language You Cry In“ (liet. „Kalba, kuria verkiate“). Šis filmas pasakoja istoriją apie vienos afroamerikiečių šeimos karta iš kartos perduodamą dainą, kurią jie ilgą laiką laikė beprasmiška lopšine. Tik vėliau buvo atrasta, kad dainos žodžiai iš tikrųjų yra išsaugotas senovinis kalbos fragmentas iš Afrikos, siekiantis priešvergovinius laikus. Šis atradimas atvėrė giliausius kultūrinius ryšius, parodant, kaip net priespaudos sąlygomis galima išsaugoti autentišką tapatybę ir paveldą. Rauda ir filmo istorija sukuria prasmingą paralelę – abu atvejai atspindi ilgaamžį kultūrinės atminties išsaugojimą, nepriklausomą nuo geografinių ar istorinių suvaržymų.

Svajonės ir Pauliaus Stanikų paroda „Kilmės“ Lietuvos ambasada Prancūzijoje. Eglė s Marijos Ž elvyte s nuotr.

Šioje parodoje įdomiai rezonuoja dialogas su Anastasijos Sosunovos videodarbu „Agentai“ (2020), šiuo metu eksponuojamu Pompidu centro parodoje „Art contemporain en Lituanie de 1960 à nos jours. Une donation majeure“ (Lietuvos menas nuo 1960-ųjų iki šių dienų. Istorinė donacija). Sosunovos kūrinys ne tik apmąsto liaudies meno istoriją, bet ir analizuoja kultūrinio identiteto kintamumą, atskleidamas laikmečio agentus – tiek simbolinius, tiek realius. Filme stebimas griežtų karantino priemonių poveikis žmonėms ir jų kūrybiškumui, o tradicinių medinių skulptūrų, būdingų regionui, fone autorė dokumentuoja, kaip miškuose ir parkuose spontaniškai atsiranda lankytojų sukurti liaudies meno objektai ir laikinos struktūros. Vienas Stanikų videodarbas, eksponuojamas ant iš kėdžių sudarytų ēdžių, taip pat susitelkia į kolektyvinių ir simbolinių struktūrų nagrinėjimą. Jame pasitelkiama liaudies šokių choreografija, kur sinchronizuotas daugybės žmonių judėjimas suformuoja įvairias geometrines formas ir simbolinius raštus. Iš pirmo žvilgsnio paprasti liaudies šokiai tampa sudėtingu naratyvu, kalbančiu apie bendruomeniškumo ir individualios tapatybės santykį. Tačiau menininkai šiai iš pirmo žvilgsnio nostalgiskai kompozicijai suteikia naują perspektyvą – medžiaga, nufilmuota šiuolaikiniame kontekste, pateikiama nespaltvotai ir pagreitintai, kas sukuria lengvą, tačiau neabejotinai juntamą ironijos atspalvį. Videodarbas subtiliai balansuoja tarp pagarbaus žvilgsnio į tradicijas ir kritiško šiuolaikinės tapatybės apmąstymo, tarsi klausytų, kiek šios sinchronijos išlieka tikros, o kiek tampa įkalintos formalių ritualų rėmuose?

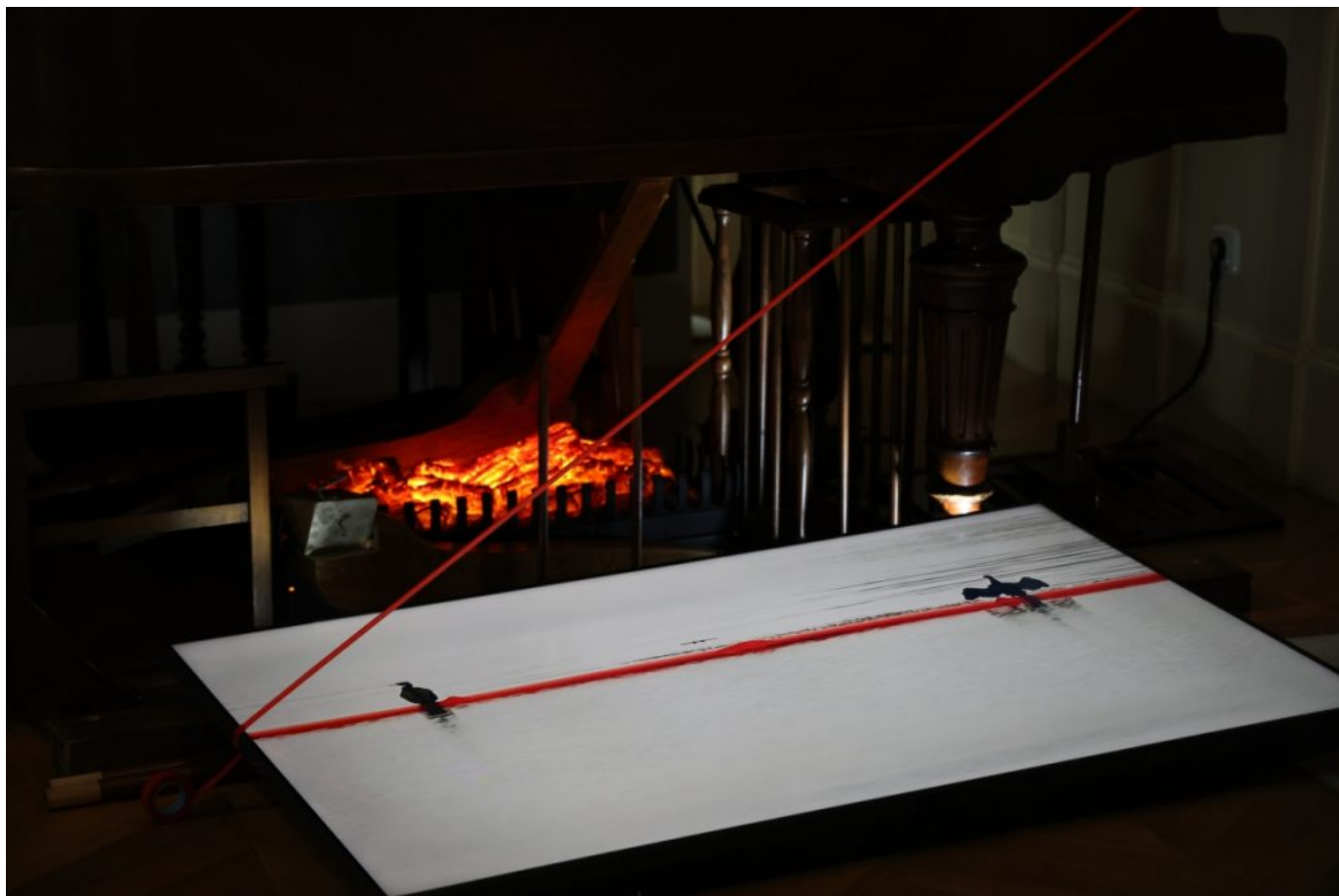
Anastasijos Sosunovos videodarbas „Agentai“ (2020) Pompidu centro parodoje „Art contemporain en Lituanie de 1960 à nos jours. Une donation majeure“ (Lietuvos menas nuo 1960-ųjų iki šių dienų. Istorinė donacija). Gretos Skaraitienė s nuotr.

„Agentuose“ Sosunova apmąsto tarsi per prievartą sovietiniais laikais mums primetus su tautine tapatybe susijusius mitus. Šie mitai iškyla tarsi išdrožtas golemas – sustingęs ir mechaniškas kūrinys, atspindintis iškraipytą tikrovę, kurią buvome priversti priimti kaip autentišką tautos identiteto raišką. Sosunova, pasitelkdama šį įvaizdį, klausia, kiek iš tiesų tie suformuoti tapatybės simboliai atspindi tikrąją mūsų kultūrinę savastį, o kiek tai buvo manipuliatyviai sukurti konstruktai. Vienas ryškiausių pavyzdžių – dainų šventėse šokami šokiai, kuriuos dabar suvokiame kaip tautinės tapatybės simbolius, tačiau, kaip pažymi Sosunova, didžioji jų dalis buvo sukurta ar perkurta sovietmečiu choreografo Juozo Lingio. Šis faktas verčia pergaltoti mūsų santykį su vadinamaisiais „tautiniais“ simboliais. Ar jie iš tiesų perteikia mūsų autentišką kultūrinę patirtį, ar tai tik įtvirtinta sovietinės ideologijos projekcija? Sosunova savo kūrinyje kelia nepatogius, tačiau svarbius klausimus: kaip mes suvokiame savo tapatybę, kai didelė jos dalis buvo formuota politinės priespaudos sąlygomis? Ar galime perrašyti šiuos primetus naratyvus ir atrasti tapatybės šaknis po istorinės manipuliacijos sluoksniais?

Svajonės ir Pauliaus Stanikų paroda „Kilmės“ Lietuvos ambasada Prancūzijoje. Eglė s Marijos Z elvyte s nuotr.

Tačiau, ko gero, svarbesni už lietuvių menininkų parodų vyksmo Paryžiuje faktą yra susitikimai ir diskusijos, kurias iššaukia šie meno renginiai. Pavyzdžiui, lankydama Jono Meko parodoje „Summer Manifesto“ (The Film Gallery), užmezgiau pokalbį su galeriste, kilusia iš Rumunijos, ir jos drauge, atvykusia iš Libano. Mūsų pokalbis prasidėjo nuo Meko kūrybos, tačiau netrukus peraugo į popkultūros, įvairių sociokultūrinių ir sociopolitinių įvykių pasaulyje aptarimą. Apžvelgėme ne tik Lietuvos, bet ir jų gimtųjų šalių situaciją – kaip šie įvykiai atspindi globalias tendencijas, paliečia mus visus. Būtent tokie pokalbiai, manau, yra svarbiausias kultūrinis dialogas, išlaisvinantis iš uždarytų kultūrinių kontekstų ir įtraukiantis į platesnį pokalbį. Esame pasaulio piliečiai, kurie ne tik dalyvauja Europos kultūroje, bet ir ją kuria. Šiame kontekste tautinis identitetas tampa vienu iš daugelio aspektų, praturtinančių platesnį dialogą, o ne vieninteliu fokusu, per kurį save apibrėžiame.

Svajonės ir Pauliaus Stanikų paroda „Kilmės“ Lietuvos ambasada Prancūzijoje. Eglė s Marijos Ž elvyte s nuotr.

Svajonės ir Pauliaus Stanikų paroda „Kilmės“ Lietuvos ambasada Prancūzijoje. Eglė s Marijos Ž elvyte s nuotr.

Svajonės ir Pauliaus Stanikų paroda „Kilmės“ Lietuvos ambasada Prancūzijoje. Eglė s Marijos Ž elvyte s nuotr.

Svajonės ir Pauliaus Stanikų paroda „Kilmės“ Lietuvos ambasada Prancūzijoje. Eglė s Marijos Z elvyte s nuotr.

Svajonės ir Pauliaus Stanikų paroda „Kilmės“ Lietuvos ambasada Prancūzijoje. Eglė s Marijos Z elvyte s nuotr.

Svajonės ir Pauliaus Stanikų paroda „Kilmės“ Lietuvos ambasada Prancūzijoje. Eglė s Marijos Ž elvyte s nuotr.

Svajonės ir Pauliaus Stanikų paroda „Kilmės“ Lietuvos ambasada Prancūzijoje. Eglė s Marijos Ž elvyte s nuotr.

Svajonės ir Pauliaus Stanikų paroda „Kilmės“ Lietuvos ambasada Prancūzijoje. Eglė s Marijos Z elvyte s nuotr.

Svajonės ir Pauliaus Stanikų paroda „Kilmės“ Lietuvos ambasada Prancūzijoje. Eglė s Marijos Z elvyte s nuotr.

Svajonės ir Pauliaus Stanikų paroda „Kilmės“ Lietuvos ambasada Prancūzijoje. Eglė s Marijos Ž elvyte s nuotr.